

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

**ЗВІТНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА
ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ»
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

19 січня 2016 року

ТЕЗИ

Київ 2016

УДК 025:005.745](043.2)

ББК 78.35я431

I-43

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 1 від 28 січня 2016 р.)*

I-43 Інформаційне забезпечення педагогічної науки та освітньої практики України : звітна науково-практична конференція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 19 січня 2016 р., Київ : тези / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голова), С. М. Зозуля (заст. голови) та ін.]. – Київ : [б. в.], 2016. – 68 с.

До наукового збірника увійшли тези виступів науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за результатами НДР, проведених у 2015 р. із питань створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів та модернізації науково-інформаційної діяльності провідних освітянських бібліотек України.

УДК 025:005.745](043.2)

ББК 78.35я431

Редакційна колегія:

Л. Д. Березівська, д-р пед. наук, професор (голова)

С. М. Зозуля, канд. іст. наук (заст. голови)

Н. І. Зайченко, д-р пед. наук

Л. М. Заліток, канд. пед. наук

Т. В. Філімонова, канд. пед. наук, старш. наук. співроб.

І. Г. Лобановська

Т. Ф. Букишина

Л. І. Самчук

Л. В. Редько-Шпак

Літературний редактор – *Л. В. Редько-Шпак*

Відповідальна за випуск – *С. М. Зозуля*

ЗМІСТ

Березівська Л. Д.	Результати наукових досліджень Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2015 рік та основні завдання на 2016 рік	7
Заліток Л. М.	Актуальність, наукова новизна одержаних результатів науково-дослідної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського та їх упровадження в практику	13
Зайченко Н. І.	Регіональний підхід до вивчення зарубіжного досвіду освітянських бібліотек	16
Задорожна Н. Т.	Веб-портал як технологічний засіб гармонізації традиційних та електронних інформаційних ресурсів	18
Лобановська І. Г.	Лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукової системи бібліотеки: комплексний підхід	19
Розділ І. Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України		
Березівська Л. Д.	Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання ...	22
Заліток Л. М.	Бібліотечна колекція як джерело дослідження досвіду В. О. Сухомлинського	23
Грудініна Н. Д.	Бібліографічний апарат наукової публікації	24
Зоріна Н. Є.	Авторитетний файл предметних заголовків як засіб підвищення ефективності тематичного пошуку в електронному каталозі	25
Помчалова О. Г.	Авторитетні записи заголовків індивідуальних авторів – запорука якості електронного каталогу ...	26
Коваленко С. Г.	Авторитетний файл «Колективні автори»: формування й використання	27
Ушакова Л. М.	Ретроспективна конверсія карткових каталогів і створення імідж-каталогу: технологічний підхід ...	28
Хемчян І. І.	Мережа освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України в соціальних медіа	29
Біла Л. О.	Розвиток провідних освітянських бібліотек України на сучасному етапі	30
Рубан А. І.	Інформаційні ресурси бібліотек: формування та використання (за результатами аналізу документного потоку 2010–2014 рр.)	31

Мацібора Н. Г.	Колекція шкільних підручників як джерелознавча база наукових досліджень	32
Бондарчук О. Б.	Вітчизняне підручникотворення – джерело нових досліджень	33
Домбровська Л. В.	Дослідження педагогічної спадщини М. Демкова (1859–1939) на документах із фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	34
Палійчук Р. І.	Питання реформування шкільної освіти на сторінках часопису «Вільна українська школа» (1917–1920 рр.)	35
Іващенко В. М.	Степан Ананьїн – учений-педагог, психолог	36
Дунаєва Л. М.	Становлення особистості Марії Монтессорі як гуманіста освіти	37
Дроншкевич О. В.	Періодичні видання іноземними мовами як об’єкт наукового дослідження	38
Гулак В. М.	Лінгвістичні погляди О. О. Потебні	39
Покусова О. С.	Галузеві інформаційні потреби користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	40
Кирий С. В.	Інформаційне забезпечення користувачів через комплексні бібліотечні заходи	41
Павленко Т. С.	Електронні послуги як чинник забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотеки	43
Прохоренко О. М.	Електронна доставка документів як інноваційна форма задоволення запитів користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	44
Філімонова Т. В.	Створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів України: історіографія питання	45
Тарнавська С. В.	«Календар знаменних і пам’ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» як інформаційно-бібліографічний ресурс для освітянської галузі України	46
Орищенко І. О.	Підходи до створення музею Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	47
Вараксіна Н. В.	Електронна бібліотека як сучасна форма реалізації доступу до електронних документів	48
Бондар Л. М.	Принципи формування та джерела комплектування Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	49
Кемпе В. Ю.	Вивчення повноти та оперативності комплектування фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені	

	В. О. Сухомлинського документами з питань педагогіки та психології в контексті впливу чинного законодавства України	50
Будніченко Г. В.	Обов'язковий примірник документів як джерело комплектування фонду державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	51
Розділ II. Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України		
Зозуля С. М.	Модернізація науково-інформаційної діяльності бібліотек: до постановки проблеми	54
Самчук Л. І.	Наукове інформаційно-бібліографічне забезпечення наукових досліджень НАПН України: досвід Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	55
Вербова В. В.	Досвід упровадження вибіркового розповсюдження інформації в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	57
Горбенко Н. А.	До питання організації видавничої діяльності освітянських бібліотек України	58
Демида Є. Ф.	Організація та вдосконалення процесу формування бази даних «Періодика» електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	59
Кривоносова О. В.	Корпоративна культура в перспективі розвитку освітянських бібліотек	60
Углова О. В.	Аналіз використання віддаленими користувачами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського послуги «Запитай бібліотекаря»	61
Рабданова Л. В.	Перспективи модернізації реферативної діяльності в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	62
Букшина Т. Ф.	Вивчення потоків наукової інформації з питань педагогіки, психології й освіти: теоретичний і практичний аспекти	63
Кропочева Н. М.	Оновлення галузевого реферативного ресурсу: пошук технологічних рішень	64
Годецька Т. І.	Проблема національно-патріотичного виховання (за матеріалами ЗМІ)	65
Лога Т. В.	Шкільні бібліотеки в системі зарубіжної освіти	66

Л. Д. БЕРЕЗІВСЬКА,
доктор педагогічних наук, професор,
директор Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

**РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЗА 2015 РІК
ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ НА 2016 РІК**

Пріоритетними у науковій діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) за звітний період були дослідження, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України, модернізацію науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

У 2015 році в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського досліджувалися дві науково-дослідні теми: «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України» (фундаментальна) і «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України» (прикладна). Наукові дослідження виконувалися згідно з перспективним тематичним планом на 2014–2016 роки, тематичним планом на 2015 рік, технічними завданнями та індивідуальними планами науково-дослідної роботи.

Над розробленням наукової проблематики працювало 64 наукові працівники (сумісники – 5), з них: 3 доктори наук (1 – сумісник), 14 кандидатів наук (1 – сумісник). Порівняно з 2014 роком у 2015 р. до виконання науково-дослідних робіт залучено 1 доктор педагогічних наук і 6 кандидатів наук (1 – кандидат педагогічних наук, 1 – кандидат історичних наук, 1 – кандидат філологічних наук, 1 – кандидат фізико-математичних наук, 1 – кандидат історичних наук, 1 – кандидат наук із соціальних комунікацій).

За перехідними дослідженнями отримано такі основні результати. Розроблено організаційні, теоретичні, методичні та технологічні засади діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України з питань формування й подальшого розвитку інтегрованого інформаційного ресурсу, спрямованого на забезпечення інформаційних потреб фахівців освітянської галузі України; обґрунтовано концептуальні положення науково-інформаційної діяльності провідних освітянських бібліотек України; визначено шляхи модернізації науково-інформаційної діяльності бібліотек; розроблено практичні рекомендації зі складання бібліографічних посібників, оптимізації інформаційно-аналітичної та реферативної діяльності бібліотек в умовах інноваційних змін.

У 2015 році вдосконалено інформаційно-комунікаційне забезпечення організації науково-дослідної роботи, процедуру наповнення науково-

педагогічної електронної бібліотеки, завершується розроблення нового двомовного веб-сайту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

За результатами наукових досліджень протягом 2015 р. науковцями підготовлено та опубліковано **158** наукових праць (загальним обсягом **135,89** д. а.). З них: **13** аналітичних матеріалів; **1** довідник; **1** методичні рекомендації, **1** оглядове видання, **6** інформаційних видань, **4** бібліографічних видання; **8** статей у зарубіжних виданнях, **33** статті в наукових фахових виданнях; **32** статті в наукових виданнях; **59** тез.

Продукція, підготовлена в ході виконання наукових досліджень, упроваджувалася на всеукраїнському рівні. Об'єктами впровадження результатів НДР стали національні, державні бібліотеки України, науково-педагогічні, бібліотеки наукових установ НАПН України, бібліотеки закладів післядипломної освіти МОН України, вищих навчальних закладів України, універсальні наукові бібліотеки Міністерства культури України. До електронних ресурсів надано доступ користувачам через веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У 2015 р. було забезпечено систематичне висвітлення результатів науково-дослідної роботи в Електронній бібліотеці НАПН України (кінець 2014 р. – 3, кінець 2015 р. – 139). Створено профілі науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в Google Академії.

У 2015 р. здійснювався моніторинг упровадження результатів науково-дослідних робіт, отриманих за завершеними у звітному та двох попередніх роках дослідженнями. Усього за завершеними в 2012–2014 роках фундаментальними дослідженнями підготовлено 131 рукописів, із них надруковано й використовується цільовою групою користувачів – 130, 1 монографія представлена в Електронній бібліотеці НАПН України. Під час підготовки наукової продукції основні ідеї та принципи, закладені в їх розробку, апробовуються й оприлюднюються в наукових статтях. Надрукована продукція впроваджується на всеукраїнському рівні.

У 2015 р. у бібліотеці було започатковане електронне періодичне видання – інформаційно-аналітичний бюлетень «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» (періодичність – два рази на рік). Його мета полягає в створенні оригінального інформаційно-аналітичного продукту, сформованого на засадах опрацювання й структуризації значних обсягів первинної інформації з питань освіти, педагогічної та психологічної наук. Видання представлено на веб-порталі бібліотеки на сторінці «Інформаційно-аналітична продукція» у розділі «Науково-інформаційна діяльність» (http://www.dnpb.gov.ua/scientific_information_work/inform_a_prod/).

Результати науково-дослідної роботи апробовувалися під час участі науковців у різних науково-практичних заходах, організованих спільно з іншими установами або бібліотекою. Так, науковцями бібліотеки було проведено спільно з іншими установами **7** науково-практичних заходів і **1** самостійно, включених до плану роботи НАПН України:

– у рамках VIII Міжнародної науково-практичної конференції та XXII Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з

сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості» проведено бібліотечну секцію «Виховання культури читання в сучасній бібліотеці»;

– спільно з Науково-педагогічною бібліотекою міста Миколаєва проведено Всеукраїнський науково-практичний семінар «Освітнянські бібліотеки України на шляху трансформації в базові документально-комунікаційні комплекси: стан та перспективи»;

– спільно з Київським університетом імені Бориса Грінченка, Інститутом педагогіки НАПН України проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Освіта крізь призму мікроісторії: заклади освіти, особистості, навчальна література, листування»;

– спільно з Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи, Інститутом проблем виховання НАПН України, Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України, Координаційною радою МНВК (міжшкільних навчально-виробничих комбінатів) України проведено V Всеукраїнський науково-практичний семінар «Професійна орієнтація: теорія і практика»;

– спільно з Інститутом проблем виховання НАПН України, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи НАПН України проведено Всеукраїнський науково-практичний семінар «Сімейні цінності: теорія і практика формування»;

– проведено 2 вебінари всеукраїнського рівня: «Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в практику роботи шкільних бібліотек» та «Виховуємо громадянина – патріота України»;

– проведено круглий стіл, присвячений 25-річчю від дня заснування Української асоціації Василя Сухомлинського.

Позитивно, що в 2015 р. фахівцями бібліотеки в рамках плану роботи бібліотеки було організовано **28** науково-педагогічних та бібліотечознавчих заходів, а саме: **2** круглі столи з нагоди 140-річчя від дня народження відомого українського педагога, психолога, громадського діяча Я. Ф. Чепіги (Зеленкевича) та до 68-ї річниці з дня народження ученого-бібліотечознавця, педагога, директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогової; **2** науково-практичних семінари; **5** педагогічних рад; **4** науково-методологічних семінари «Наукова бібліотека та якість сучасної освіти»; **14** науково-педагогічних лекторіїв; **1** бібліотечознавчий лекторій та ін. Конкретизуємо.

Метою постійно діючого *науково-педагогічного лекторію бібліотеки* є розкриття фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, популяризація галузевого інформаційного ресурсу й творчої спадщини видатних педагогів України та світу, підвищення інформаційної культури користувачів, науково-інформаційне забезпечення фахових потреб науковців освітянської галузі України. Проект адресовано широкому колу користувачів, передусім школярам, студентам, аспірантам, науковим працівникам, вихователям, педагогам і працівникам бібліотечно-інформаційної сфери. Протягом 2015 р. фахівцями відділів науково-документного забезпечення, педагогічного джерелознавства та бібліографії, наукової інформаційно-бібліографічної діяльності, наукової

організації та зберігання фонду, наукового опрацювання і організації каталогів проведено 14 лекцій з різних тем («ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: історія та сьогодення», «Презентація електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, інтегрованих галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів та сервісних онлайн послуг», «Методологія педагогічного дослідження: пошук та добір джерел», «Колекція рідкісних та цінних видань (II пол. XVIII – початок XX ст.) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як об'єкт національного культурного надбання України» тощо). Лекції відвідали: слухачі Національної академії державного управління при Президентові України; студенти Київського національного університету культури і мистецтва; студенти Київського університету імені Бориса Грінченка; студенти Мистецького інституту художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі; науковці інститутів НАПН України, учителі загальноосвітніх навчальних закладів, вихователі дошкільних навчальних закладів та ін.

Метою постійно діючого (щомісячного) науково-методологічного семінару *«Наукова бібліотека та якість сучасної освіти»*, у якому беруть участь усі працівники бібліотеки, є ознайомлення наукових та бібліотечних працівників із новинами психології, педагогіки та бібліотекознавства для підвищення професійної кваліфікації працівників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Зокрема, на засіданнях науково-методологічного семінару обговорювалися такі теми: *«Створення та редагування профілю наукового працівника в наукометричній базі Google Scholar»*, *«Актуальні проблеми охорони інтелектуальної власності в бібліотеці»*, *«Про участь працівників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в міжнародних та всеукраїнських наукових заходах»*.

Наукові співробітники бібліотеки взяли участь у **28** заходах, з яких **19** науково-практичних конференцій (з них – **10** міжнародних), **3** круглих столи, **3** семінари (з них – **1** міжнародний), **1** біографічні читання, **1** Всеукраїнський фестиваль педагогічних ідей, **1** проблемне навчання бібліографів. У рамках усіх заходів виголошено **125** доповідей і виступів. Уперше у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проведено Звітну наукову конференцію за результатами науково-дослідних робіт 2015 р.

У рамках реалізації *«Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді»* фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було проведено низку заходів: педагогічну раду *«Патріотичне виховання у змісті шкільної освіти»*, науково-практичний семінар *«Любов до матері як виховна проблема в педагогічних поглядах В. О. Сухомлинського»*, масовий захід *«Рідний край, де ми живем, Україною зовем»* тощо. У 2015 році було проведено Всеукраїнський вебінар *«Виховуємо громадянина – патріота України»*. У заході взяли участь понад 600 осіб, серед яких: фахівці провідних освітянських бібліотек, бібліотекарі загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів, методисти обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти та методисти з бібліотечних фондів обласних, районних і міських управлінь освіти й науки. Вебінар було присвячено висвітленню ролі шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні молоді, а також підведенню підсумків

Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек (жовтень 2015 р.). Протягом 2015 року в бібліотеці постійно організовувалися *книжкові виставки* з проблем національно-патріотичного виховання. На веб-порталі бібліотеки, представлено аналітичний огляд *«Національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління в Україні: сучасний стан»* та реферативний огляд *«Патріотичне та духовно-моральне виховання школярів»*, формується електронний ресурс *«Досвід роботи бібліотек з патріотичного виховання»*.

Наукова продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського постійно презентується на виставках *«Сучасні заклади освіти»*, *«Інноватика в сучасній освіті»*, у соцмережах, фейсбук. Згідно з постановою Президії НАПН України №1-7/5-75 від 12 березня 2015 року №1-2/5-80 наукові розробки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського визнано переможцями конкурсу НАПН України на кращі наукові роботи. У номінації *«За кращу енциклопедію, словник, довідник»* дипломом III ступеня відзначено каталог *«Підручники і навчальні посібники з гуманітарних дисциплін для початкових і середніх навчальних закладів (1918–1945 рр.) з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського»*, створений співробітниками відділу наукової організації та зберігання фонду (упорядники: Мацібора Н. Г., Бондарчук О. Б., Іващенко В. М., Палійчук Р. І.).

У 2015 р. бібліотекою виконувалася Програма спільної діяльності МОН України та НАПН України на 2014–2016 рр., а саме: оновлено нормативно-правову базу бібліотек освітянської галузі; підготовлено проект Концепції розвитку бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів; продовжено діяльність щодо здійснення науково-інформаційного забезпечення науковців і практиків освітянської галузі з питань інноваційного розвитку вітчизняної освіти, педагогічної та психологічної науки й практики; відповідно до наказу МОН України (12.08.2014 № 93) у рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек проведено Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек України *«Виховуємо громадянина – патріота України»*; з метою популяризації досвіду роботи шкільних бібліотекарів України, переможців Всеукраїнського конкурсу *«Шкільна бібліотека»* у 2013/2014 навчальному році організовано День фахівця *«Інноваційні форми роботи шкільної бібліотеки»*; взято участь в освітянських виставках, де демонструвалися результати наукових досліджень установи; проведено науково-практичний семінар, педагогічні читання, всеукраїнські вебінари.

Протягом року фахівці бібліотеки брали активну участь у розробленні нормативних документів. Відповідно до звернення Міністерства культури України та Української бібліотечної асоціації розроблено пропозиції до *«Концепції якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 р.)»*, проекту Стратегії розвитку бібліотечної справи України до 2025 року *«Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України»*, проекту Закону України *«Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи державного управління в книговидавничій сфері»*.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського співпрацює з *громадськими організаціями*: Українською асоціацією Василя Сухомлинського, Українською

бібліотечною асоціацією, «Жінки майбутнього», «Майбутнє починається з освіти», спільно з якими організує різноманітні заходи. Установлено зв'язки з громадською організацією «Об'єднання інвалідів «Джерело натхнення». Налагоджено співпрацю з Інститутом модернізації змісту освіти МОН України, Київським університетом імені Бориса Грінченка, Мистецьким інститутом художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі, науковими інститутами НАПН України, різного рівня бібліотеками, редакціями наукових журналів «Рідна школа», «Педагогіка і психологія», «Таврійський вісник»; газет «Педагогічна газета», «Справи сімейні» тощо.

Для покращення наукової роботи наукових працівників реалізовано низку науково-організаційних заходів:

- обрано і затверджено новий склад вченої ради та науково-експертної ради;
- протягом року систематично на вченій раді заслуховувалися звіти завідувачів відділів про науково-дослідну роботу;
- створено Студію молодого науковця;
- оновлено і затверджено положення про відділи, посадові інструкції наукових працівників;
- розроблено або оновлено і затверджено низку нормативних документів бібліотеки (Положення про вчену раду; Положення про науково-експертну раду; Положення про наукову роботу в ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського).

У 2015 році порівняно з 2014 р. покращився якісний склад вченої ради: залучено більше фахівців вищої кваліфікації з інших наукових установ (у 2014 р. їх було 3, 2015 р. – 6), збільшилася кількість докторів наук (у 2014 р. – 1, у 2015 р. – 5), кандидатів наук (у 2014 р. – 6, у 2015 р. – 8). Було проведено 13 засідань, на яких розглянуто організаційно-змістові питання наукової діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, накази Президента та постанови Президії НАПН України, зокрема про реалізацію заходів із інформаційної діяльності НАПН України, про стан виконання державної програми зі збереження національного надбання в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, національно-патріотичного виховання дітей і молоді тощо. Ефективною є діяльність науково-експертної ради в складі вченої ради, яка здійснює експертизу планової продукції.

Разом з тим слід звернути увагу на основні недоліки та напрями подальшого вдосконалення організації науково-дослідної роботи в ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського. Незважаючи на збільшення кількості наукових кадрів вищої кваліфікації, залишається відкритою проблема підвищення кваліфікації переважної більшості науковців бібліотеки, зокрема написання та захисту ними дисертацій. Наукові результати, одержані співробітниками, недостатньо представлені у вітчизняних і зарубіжних фахових виданнях та виданнях, що входять до наукометричних баз. Доцільним є створення періодичного наукового видання бібліотеки. Важливим завданням є налагодження міжнародних зв'язків, встановлення партнерських наукових контактів з профільними установами інших країн, участь у міжнародних

проектах, конкурсах тощо. Потребує найшвидшого завершення робота над новим двомовним веб-сайтом бібліотеки, зокрема його версії англійською мовою для налагодження співпраці із зарубіжними бібліотеками, залучення іноземних дистантних читачів. На часі організаційно-структурна трансформація бібліотеки з метою підвищення якості як науково-дослідної, так і бібліотечної роботи; осучаснення механізмів організації наукової роботи, зокрема її планування відповідно до чинних нормативів. Потребує вирішення питання щодо обладнання засобами інформаційно-комунікаційних технологій, які уможливають проведення інтернет-конференцій, вебінарів, встановлення on-line зв'язку з освітянськими бібліотеками. Рациональним є вдосконалення процедури планування, організації та проведення атестації науковців та прийняття на роботу наукових працівників на конкурсних засадах. Важливим завданням є розширення наукової проблематики у напрямках: дослідження актуальних проблем педагогічного джерелознавства і біографістики; здійснення наукових досліджень на основі рідкісних видань іноземними мовами тощо.

Л. М. ЗАЛІТОК,
старший науковий співробітник
відділу науково-документного забезпечення
та зберігання фонду,
кандидат педагогічних наук

АКТУАЛЬНІСТЬ, НАУКОВА НОВИЗНА ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇХ УПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ

Науково-дослідна робота Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського є важливим засобом оцінки нових проблем і пошуку найбільш ефективних шляхів їх розв'язання на основі проведення теоретичних, методологічних і емпіричних досліджень. Для колективу бібліотеки – це можливість формування наукового світогляду, творчого мислення, індивідуальних здібностей, ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності.

У 2015 році в бібліотеці виконувалося 2 науково-дослідні роботи: «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України» (фундаментальна) та «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України» (прикладна).

Актуальність наукових досліджень зумовлена необхідністю розроблення інноваційних підходів щодо формування галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів, способів надання доступу до них відповідно до нової парадигми освіти, а також вдосконалення системи науково-інформаційного забезпечення

освітянської галузі в Україні, потребою суб'єктів освіти, суспільства й держави в сучасній моделі бібліотеки, яка відповідала б викликам часу.

Основними результатами, досягнутими в ході проведення фундаментальної НДР, стали: дослідження особливостей галузевих інформаційних потреб користувачів; розроблення організаційно-технологічних засад і методів гармонізації традиційних та електронних галузевих інформаційних ресурсів; розроблення наукових засад аналітико-синтетичного опрацювання вхідного документного потоку до сукупного фонду освітянських бібліотек; вивчення бібліотечно-інформаційного ресурсу рідкісних і цінних видань із метою надання відкритого доступу до них широкому колу освітян; розроблення науково-методичних засад забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. З'ясовано, що радикальні соціально-економічні й політичні реформи в Україні, стрімке вторгнення нових інформаційних технологій в усі сфери життя суттєво змінюють місію бібліотек у суспільстві та висувають на перший план завдання зміцнення їхнього інформаційного потенціалу. Визначено найефективнішу форму міжбібліотечного співробітництва – інтегрування бібліотечних ресурсів і сервісів на засадах кооперування й координування на основі розподілу повноважень і взаємних зобов'язань із метою найбільш повного задоволення інформаційних потреб користувачів.

Дослідження прикладної перехідної НДР сприяли актуалізації питання модернізації науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек як учасників глобального інформаційного простору, забезпечили підготовку праць із проблем удосконалення науково-інформаційної діяльності бібліотек задля якнайповнішого задоволення фахових потреб інформаційних потреб управлінців і практиків освітянської сфери. Під час проведення підготовчо-основного етапу прикладної НДР було проаналізовано джерельну, історіографічну базу та схарактеризовано терміносистему з теми наукового дослідження; вивчено нормативно-правову базу функціонування сучасного національного інформаційного простору; досліджено зарубіжний та український досвід науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек; виявлено й проаналізовано особливості галузевих інформаційних потреб користувачів як чинника формування системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі; здійснено моніторинг ефективності науково-інформаційної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; доведено, що одним із інноваційних напрямів розвитку сучасних бібліотек є актуалізація інформаційно-аналітичної діяльності та, відповідно, формування нового ядра працівників бібліотечно-інформаційної сфери – компетентних фахівців-аналітиків, здатних до здійснення аналітичної діяльності на сучасному рівні розвитку ІКТ і глобального нарощення обсягів інформації; обґрунтовано перспективні напрями модернізації науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України; розроблено комплекс бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних матеріалів з актуальних проблем педагогіки та психології з метою модернізації науково-інформаційної діяльності мережі освітянських бібліотек;

здійснювався розвиток БД «Періодика» і реферативної БД ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського через корпоративні зв'язки з книгозбірнями мережі освітянських бібліотек НАПН України.

Теоретичні та практичні результати науково-дослідної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського були оприлюднені на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Освітянські бібліотеки України на шляху трансформації у базові документально-комунікаційні комплекси: стан та перспективи» (21–22 травня, м. Миколаїв).

За звітний період у рамках НДР «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України» було опубліковано – 86 наукових праць, зокрема, довідників – 1 оглядових видань – 1; методичних рекомендацій – 1; бібліографічних видань – 4; статей: у зарубіжних виданнях – 7, у наукових фахових виданнях – 21, у наукових виданнях – 21; тез – 30.

Результатами НДР «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України» у 2015 році стали 81 наукова праця, а саме: аналітичні матеріали – наукове інформаційно-аналітичне галузеве періодичне видання [електронне] (двічі на рік) – 2 вип.; наукові інформаційно-аналітичні документи з актуальних питань розвитку педагогічної і психологічної наук – 13 (12,5 д.а.), у т.ч. реферативні, оглядові; науково-інформаційні матеріали з актуальних питань розвитку педагогічної й психологічної наук до Загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» [електронний ресурс] та її друкованого органу УРЖ «Джерело» Сер. 3. Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво (6 вип.) (інформаційні видання) – 6; статті: у зарубіжних виданнях – 1; у фахових наукових виданнях – 14; у наукових виданнях – 11; тези – 22.

Результати фундаментальної науково-дослідної роботи протягом 2015 р. апробувалися під час участі науковців у 49 заходах, з яких: 13 науково-практичних конференцій (з них – 6 міжнародних), 6 круглих столів, 10 семінарів (з них – 1 міжнародний), 3 педагогічних рад, 2 вебінари, 13 науково-педагогічних лекторіїв, 1 – бібліотекознавчий, 1 – біографічні читання. У рамках заходів виголошено 95 доповідей та виступів.

Організація та проведення прикладної науково-дослідної роботи впродовж 2015 р. висвітлювалася під час участі співробітників у 47 заходах, із яких: 23 науково-практичних конференцій (із них – 8 міжнародних), 4 круглих столи, 14 семінарів, 2 педагогічних ради, 3 студії молодого науковця ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 1 науково-педагогічний лекторій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У рамках заходів виголошено 46 доповідей та виступів.

Отже, науково-дослідна робота ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сприяє інформаційному забезпеченню освітянської галузі України, впливає на динаміку розвитку галузевого бібліотекознавства й бібліографознавства, формуванню системної діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Наукові дослідження книгозбірні мають значущість для

створення галузевого сегмента в інформаційному просторі України та подальшого внеску у світовий інформаційний простір.

Разом із тим слід звернути увагу на проблеми налагодження міжнародної наукової співпраці, публікації наукових статей у зарубіжних виданнях і тих, які входять до наукометричних баз. Потребує вирішення питання підвищення наукового рівня виконавців НДР та їхнього професійного вдосконалення.

У бібліотеці визначено перспективні завдання наукових досліджень на 2016 рік, серед яких:

- ✓ зосередити зусилля наукових співробітників бібліотеки на дослідженні особливостей галузевих інформаційних потреб користувачів як чинника вдосконалення системи науково-інформаційного забезпечення (бібліографічною, реферативною, аналітичною інформацією) інноваційного розвитку національної освіти та педагогічної науки й практики;

- ✓ сприяти діяльності книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України щодо формування інформаційного середовища в навчальних закладах та наукових установах;

- ✓ виявити пріоритетні напрями розвитку педагогічної, психологічної наук шляхом бібліометричних досліджень;

- ✓ розробити організаційно-технологічні засади та методи гармонізації традиційних й електронних галузевих інформаційних ресурсів;

- ✓ визначити пріоритетні напрями розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу як соціокультурного об'єкта та основні тенденції його функціонального й технологічного оновлення;

- ✓ дослідити бібліотечно-інформаційний ресурс рідкісних і цінних видань із метою надання до нього відкритого доступу широкому колу освітян;

- ✓ розробити науково-методичні засади забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України;

- ✓ продовжувати поповнення баз даних;

- ✓ здійснювати моніторинг упровадження результатів НДР на основі статистичних даних, автоматичний збір яких буде забезпечено програмними засобами порталу.

Н. І. ЗАЙЧЕНКО,
в. о. завідувача відділу
наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти,
доктор педагогічних наук

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Зважаючи на те, що глобалізація й регіоналізація є провідними взаємопов'язаними тенденціями сучасного світового розвитку, дедалі частіше в наукових дослідженнях використовується регіональний підхід як методологічне підґрунтя для пояснення соціальних, політичних, культурних, освітніх процесів. Вітчизняними науковцями розкрито змістові характеристики

регіонального підходу, зокрема О. Черепанова стверджує, що регіональний підхід є світоглядним концептом, який відображає рефлексію з приводу соціально-культурних суперечностей і відмінностей у межах певних територіальних та історичних кордонів; Я. Верменич зазначає, що дослідження регіональної специфіки дає змогу підкріпити конкретно-історичним матеріалом ідею багатомірності історичного процесу, виявити причини й наслідки існуючого розмаїття культурних форм. У наукових працях з регіоналістики обґрунтовано, що регіональний підхід ґрунтується на таких принципах дослідження, як принцип диференціації (вивчення регіональних відмінностей одного й того ж явища) та принцип локалізації (вивчення конкретних локалізованих комплексів різних явищ у їх взаємозв'язку).

Застосування регіонального підходу до вивчення зарубіжного досвіду освітянських бібліотек вбачається можливим за такими напрямами:

– по-перше, окреслення регіонального розмаїття «термінологічного поля» концепту «освітянські бібліотеки» (наприклад, в англomовних країнах освітянськими бібліотеками називають як бібліотеки освітніх ресурсів (education library, teacher's library), так і бібліотеки освітніх установ – академічні (academic library), університетські (university library), шкільні (school library); в іспаномовних країнах простежується тенденція класифікувати бібліотеки за професійним спрямуванням – учительські (biblioteca de maestros), педагогічні (biblioteca pedagogica), університетські (biblioteca universitaria) та ін.);

– по-друге, обґрунтування тенденції діяхронності генези освітянських бібліотек у різних регіонах світу, що пов'язано з нерівномірністю світового соціально-історичного розвитку (європейський регіон має більш ранню історію спеціальних, галузевих бібліотек, ніж латиноамериканський регіон), а також виявлення регіональних відмінностей у державній політиці стосовно освітянських бібліотек на різних історичних етапах розвитку (наприклад, в Іспанії нормативно-правові положення діяльності шкільних бібліотек було визначено на початку ХХ ст. (королівський указ від 18 жовтня 1901 р.), але з кінця 1930-х років до середини 1970-х років освітянським бібліотекам не надавалося потрібної уваги, не забезпечувалася істотна правова база для створення й функціонування бібліотек в освітніх закладах, лише з 1990-х років спостерігалася тенденція системного розвитку освітянських бібліотек у країні, яка зокрема віднайшла втілення в Органічному законі про освіту 2/2006, що закріплював положення про обов'язковість утворення бібліотеки у кожному освітньому державному центрі);

– по-третє, вивчення регіональних культурно-цивілізаційних особливостей у розвитку освітянських бібліотек (наприклад, у латиноамериканському регіоні з 1970-х років розпочався процес утворення мереж, національних систем різних типів бібліотек, особливо університетських, спеціалізованих, галузевих, під егідою Регіонального центру підтримки читання у Латинській Америці й Карибському регіоні; у 1980-х роках упроваджувалися національні програми шкільних бібліотек як продукт мультинаціональних проектів (Мультинаціональний проект шкільних бібліотек, підтриманий Організацією

латиноамериканських країн, в якому взяли участь Колумбія, Коста-Ріка, Перу й Венесуела); в європейському регіоні у часи середньовіччя склалася традиція університетських бібліотек – бібліотек Болонського університету, Паризького університету, Кембриджського університету, Празького університету та інших).

З'ясовано, що регіональний підхід дозволяє розширити уявлення про зарубіжний досвід освітянських бібліотек, а також конкретизувати історичну типологію освітянських бібліотек в Україні та зарубіжжі.

Н. Т. ЗАДОРЖНА,
завідувач сектору електронної бібліотеки відділу науково-технічного
забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій,
кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник

ВЕБ-ПОРТАЛ ЯК ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ І ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Відповідно до завдання основного етапу науково-дослідної роботи «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України» щодо розроблення організаційно-технологічних засад і методів гармонізації традиційних і електронних галузевих інформаційних ресурсів автором уперше сформульовано та досліджено питання застосування веб-технологій, зокрема веб 2.0. як основи побудови інтегрованого середовища, ресурси і сервіси якого сприятимуть цій гармонізації. Вивчено специфіку побудови веб-порталу в контексті завдання науково-дослідної роботи, з'ясовано відмінності між типовим сайтом наукової установи НАПН України і сайтом бібліотеки, що здійснює наукову діяльність. Виходячи із завдань дослідження, розширено та вдосконалено модель типового сайту наукової установи, розроблену автором у 2013 році в межах науково-дослідної роботи «Методологія інформатизації наукової та управлінської діяльності установ НАПН України на основі веб-технологій». На основі удосконаленої моделі охарактеризовано специфікацію вимог, розроблено технічне завдання на проектування та створено дослідний зразок веб-порталу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського (далі – портал). Апробація побудованої моделі порталу в процесі випробування дослідного зразка підтвердила її адекватність та ефективність.

Обґрунтовано підхід до автоматизованого наповнення Порталу, що аргументується результатами аналізу функціонування його поточної версії www.dnpb.gov.ua, розробленої в 2006 р. Визначено мету підходу і подано його базові теоретичні засади. Розглянуто особливості Інтернет-середовища Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського, що обумовлюються її інституціональною специфікою як культурно-освітнього закладу, так і науково-дослідної установи. Описано й побудовано схему формування контенту, де відображено об'єкти порталу та Інтернет-

середовища, напрями їх взаємодії в процесі обміну даними, підтримка якого має здійснюватися програмними компонентами автоматизованого наповнення порталу.

Очікується, що здобуті результати дадуть можливість ввести в дію нову версію порталу в 2016 році.

І. Г. ЛОБАНОВСЬКА,
завідувач відділу наукового формування
та опрацювання документних ресурсів

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОЇ СИСТЕМИ БІБЛІОТЕКИ: КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД

Формування якісних сумісних інформаційно-пошукових систем (ІПС) – обов'язкова умова повноцінного використання інформації як важливого стратегічного ресурсу сучасності. Сьогодні в бібліотеках накопичено величезні масиви фіксованої інформації, надзвичайно інтенсивним є їх поповнення, пришвидшуються комунікативні процеси. У таких умовах зростають вимоги і до структури самих інформаційно-пошукових систем, і до лінгвістичного забезпечення (ЛЗ), використовуваного в процесі представлення інформації. Потрібно на якісно новому рівні створювати, зберігати, структурувати й поширювати різні види інформації (текстової, графічної, аудіовізуальної тощо), забезпечуючи тим самим оптимально точне (релевантне) задоволення інформаційних запитів користувачів.

Різноманіття функцій, що покладають на лінгвістичне забезпечення, неминуче ставить питання про раціональний вибір мовних засобів, сукупність яких має бути достатньою для забезпечення ефективної роботи пошукової системи. Серед чинників, які впливають на формування складу лінгвістичних засобів, фахівці відзначають специфіку і структуру тієї галузі знань, для якої створюють інформаційно-пошукову систему, тематичну широту фонду, структуру й потужність інформаційних потоків документів і запитів з урахуванням обсягу інформаційних масивів і їх річний приріст, типи інформаційних запитів, склад лексики, використовуваної в документах і запитах конкретної тематики.

Становлення й розвиток ІПС бібліотек, як традиційних, так і автоматизованих, нерозривно пов'язано з якістю лінгвістичного забезпечення, що є їх невід'ємною складовою. Будь-яка ІПС містить такі елементи: інформаційний масив, інформаційно-пошукові мови (ІПМ), якими перекладають вхідну інформацію й запити, правила такого перекладу (індексування), критерії видачі, тобто правила порівняння перекладу інформаційного запиту на інформаційно-пошукову мову вхідної інформації. Різноманітність ІПМ, які становлять структуру лінгвістичних засобів, пояснюють типологічними розмаїттям і тематичною складністю вхідного документопотоку, традиціями та особливостями бібліотеки, запитами

користувачів, а також тим, що досі жодна з інформаційно-пошукових мов не може в повному обсязі гарантувати повноту й ефективність пошуку релевантної інформації.

Лінгвістичні засоби забезпечують індексування документів і запитів, проведення інформаційного пошуку в ІПС, формують і структурують бази даних, визначають їхні тематичні межі, сприяють сумісності електронних каталогів різних бібліотек для обміну даними. Як правило, до складу ЛЗ входить кілька інформаційно-пошукових мов, кожна з яких виконує свою функцію.

У процесі дослідження *охарактеризовано* ІПМ, використовувані для розкриття змісту документів: класифікаційну, предметизаційну та дескрипторну, кожна з яких має свої переваги й недоліки. *Доведено*, що у зв'язку з потребою забезпечення різноманітних інформаційних потреб, ефективними для пошуку за широкотематичними запитами є класифікаційні, а для пошуку за детальними запитами – вербальні ІПМ. *Обґрунтовано думку*, що в складі лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукової системи має бути хоча б одна вербальна і одна класифікаційна ІПМ.

За результатами проведеного дослідження *зроблено висновок*, що лише комплексне застосування різних ІПМ дає змогу здійснювати якісне опрацювання політематичного вхідного документопотоку бібліотеки, в результаті чого відбувається створення такого пошукового образу документа, який уможливорює багатоаспектний пошук потрібної інформації. Отже, бібліотека як особливий вид виробництва, що характеризується специфічною технологією та засобами перетворення інформації, повинна мати розвинену структуру лінгвістичного забезпечення, що включає комплекс ІПМ різних типів і відповідні методики індексування документів.

Підсумовуючи сказане, та, плануючи наступні дії, слід зважати на те, що бібліотеками накопичено достатній досвід зі створення власних лінгвістичних засобів, від якого складно відмовитися. Тому побудова єдиного інформаційного простору повинна ґрунтуватися на пошані правил і традицій один одного. При цьому слід розуміти, що склад лінгвістичного забезпечення корпоративної мережі має бути ширшим, ніж склад лінгвістичного забезпечення АБІС окремої бібліотеки. Отже, на шляху до інтеграції потрібно усвідомити важливість використання всіма учасниками мережевої взаємодії одних і тих же засобів та інструментів.

РОЗДІЛ І.

Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України

Л. Д. БЕРЕЗІВСЬКА
доктор педагогічних наук, професор,
директор Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ІНТЕГРАТОР І ПОШИРЮВАЧ ПЕДАГОГІЧНОГО БІОГРАФІЧНОГО ЗНАННЯ

Розкрито роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського) в інтеграції та поширенні педагогічного біографічного знання, зокрема основні форми означеного феномену (інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу», біобібліографічні серії «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України та ін.). *Доведено*, що ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського як структурна частина НАПН України є центром інтеграції та поширення педагогічного біографічного знання як важливий складник культурного та інтелектуального надбання народів, національної скарбниці пам'яті України, що забезпечує: розвиток історико-педагогічного знання, зокрема педагогічної біографіки; популяризацію творчої спадщини відомих педагогів, освітян минулого і сучасності; кооперацію зусиль історико-педагогічної науки та галузевої біографіки.

Аргументовано, що системна та комплексна діяльність науковців бібліотеки є вагомим внеском у розвиток педагогічної науки, педагогічного наукознавства, бо сприяє висвітленню крізь призму біографіки інформації про народження та еволюцію інноваційних педагогічних ідей у контексті суспільно-політичних, культурологічних детермінант. Беззаперечною є життєдайність педагогічної біографіки як напряду історико-педагогічної науки, що потребує водночас зусиль науковців різних галузей знань.

Окреслено перспективи розвитку науковцями ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського педагогічної біографіки, а саме: продовження висвітлення на нових теоретико-методологічних засадах постатей учених і діячів педагогічної науки України та ширше представлення в інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» творчої спадщини зарубіжних педагогів та освітніх діячів; розміщення в ньому інформації англійською мовою, мовами національних меншин, що уможливить залучення ширшого кола користувачів електронних мереж з українською педагогічною думкою; координація і кооперація праці істориків педагогіки, бібліографів освітянських книгозбірень, зокрема вищих навчальних закладів у підготовці інформаційно-бібліографічного ресурсу, біобібліографічних покажчиків; перетворення читального залу Фонду В.О. Сухомлинського у творчу лабораторію з метою його глибокого вивчення і популяризації; здійснення історико-біографічних студій у галузі педагогічної науки та ін.

Л. М. ЗАЛІТОК,
старший науковий співробітник
відділу науково-документного забезпечення
та зберігання фонду,
кандидат педагогічних наук

БІБЛІОТЕЧНА КОЛЕКЦІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Читальний зал Фонду В. О. Сухомлинського, аналогів якому немає в Україні, є науково-інформаційним центром з питань сухомлиністики. З використанням документів читального залу проведено низку досліджень.

Здійснено науково-бібліографічний аналіз проблеми виховання культури потреб особистості в спадщині В. О. Сухомлинського. Виокремлено та систематизовано праці педагога з питань розвитку духовних та інформаційних потреб особистості, формування культури потреб засобами художньо-естетичного пізнання світу та роль педагогів і батьків у вихованні цих потреб.

З'ясовано, що проблема потреб, засобів їх формування та реалізації завжди перебувала в центрі уваги педагогіки В. О. Сухомлинського. Виявлено ряд закономірностей, важливих для практики навчально-виховної роботи сучасної школи, зокрема: необхідність урахування наявних потреб вихованців і системи формування та проектування структури нових потреб особистості, що створюються у новій або по-новому організованій творчій чи споживаючій діяльності; необхідність на всіх етапах навчально-виховного процесу чіткого моделювання мотиваційно-стимулюючих ситуацій на основі наявних потреб особистості з урахуванням сукупності стимулів, системи конкретних вимог, що формують у діяльності вихованця потребову сферу, системи щоденного контролю всіх видів діяльності, в яких утворюються спрогнозовані потреби, досягнення, аналіз причин виникнення негативних ситуацій, надання допомоги у їх розв'язанні, використання різних позитивних і негативних стимулів заінтересованості; необхідність залучення вихованців до різних видів колективної діяльності, адже саме в ній можна сформувати цілий спектр потреб, що притаманний активному громадянину, патріотові своєї країни, людині, інтегрованій у світовий економічний і інформаційний простір.

Розглянуто принцип індивідуального підходу до вихованців у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Охарактеризовано методи вивчення і здійснення індивідуального підходу до школярів у практиці виховної роботи Павлівської середньої школи. Доведено, що саме індивідуалізація та диференціація були пріоритетною домінантою та органічною складовою навчально-виховного процесу Павлівської середньої школи, що сприяло цілеспрямованому, всебічному та гармонійному розвитку учнів, самореалізації їхніх творчих здібностей.

Встановлено, що індивідуалізація та диференціація процесу навчання і виховання за В. О. Сухомлинським має відбуватися за такими принципами: неповторності кожної дитини, визнання відсутності нездібних дітей, урахування нерівності розумових здібностей дітей, індивідуалізація навчально-

виховного процесу, врахування індивідуальних особливостей учнів; визначення кожного учня особистістю, отримання позитивних почуттів від навчання; навчання через подолання труднощів, залучення дитини до різноманітних видів діяльності, необхідність високих особистих якостей учителя, взаємозалежність особистості й колективу.

Здійснено аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського з питань використання книжки у виховному процесі дітей з особливими потребами, *розкрито* погляди педагога на місце книжки у вихованні особистості. *З'ясовано* необхідність перебування дітей з обмеженими можливостями в атмосфері повноцінного духовного життя масової загальноосвітньої школи. Висвітлено специфічні підходи до роботи з книжкою у навчанні та вихованні дітей з особливими потребами. *Доведено* важливість використання теоретичних ідей та досвіду В. О. Сухомлинського у сучасних навчальних закладах щодо використання книжки у роботі з особливими дітьми.

Таким чином, можемо стверджувати, що висловлені й практично апробовані ідеї В. О. Сухомлинського нині є особливо актуальними й повинні використовуватись у побудові особистісно-орієнтованої моделі освіти в Україні.

Н. Д. ГРУДІНІНА,
молодший науковий співробітник
відділу наукового формування
та опрацювання документних ресурсів

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АПАРАТ НАУКОВОЇ ПУБЛІКАЦІЇ

Однією з важливих характеристик якості наукової публікації є її бібліографічна культура. Саме вона слугує критерієм наукової етики дослідника, показником його поваги до праць інших авторів та інституту інтелектуальної власності. Невід'ємним елементом будь-якої наукової праці є її бібліографічний апарат – бібліографічні посилання, прикнижкові й пристатейні списки. Його завдання – ознайомити читача з джерелами цитат і запозичень, допомогти знайти зазначені в тексті документи, інформувати про публікації на аналогічні теми, допомогти в доборі літератури за темою дослідження, дати можливість автору стиснути виклад, пославшись на дослідження, в яких висвітлені ним питання розглянуто повніше, докладніше або з іншого погляду.

Бібліографічні відомості, як такі, що нерозривно пов'язані з конкретними фрагментами тексту документа, дають змогу виявити джерелознавчу базу дослідження, показати зв'язок нової публікації з попередніми, скласти уявлення про наукові позиції автора, перевірити достовірність наведених даних, розкрити пріоритет і наукову цінність здобутих результатів, захистити авторські права, боротися з плагіатом. Бібліографічні відомості є важливим джерелом інформації за темою дослідження, і тому представлені у вигляді прикнижкових і пристатейних списків літератури можуть бути використані як самостійні

тематичні бібліографічні посібники. Крім того, такий апарат певною мірою є виявом наукової етики і культурою наукової практики.

З'ясовано, що в усьому світі до списку використаних джерел висувують високі вимоги, оскільки бібліографічні відомості в документах мають наукометричне значення. Актуальність і важливість окремої публікації не може бути визначено без урахування кількісної динаміки бібліографічних посилань на неї в наступних наукових дослідженнях.

На основі аналізу фахової літератури та практичного досвіду *виявлено* відсутність чіткого теоретичного обґрунтування й методичного забезпечення питань бібліографічного оформлення наукових праць. *Встановлено*, що незважаючи на наявність певних стандартів, які врегульовують правила бібліографування документів, досі спостерігається різнобій в описах списків літератури та бібліографічних посилань. Узагальнення результатів дослідження дає підстави для формулювання певних *висновків*, зокрема про те, що більшість описаних проблем виникло через несвоєчасність розроблення й упровадження відповідних вітчизняних стандартів та їх застосування в процесі бібліографічного оформлення наукових публікацій.

Н. Є. ЗОРІНА,
науковий співробітник
відділу наукового формування
та опрацювання документних ресурсів

АВТОРИТЕТНИЙ ФАЙЛ ПРЕДМЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕМАТИЧНОГО ПОШУКУ В ЕЛЕКТРОННОМУ КАТАЛОЗІ

В умовах переходу бібліотек до електронної каталогізації якість бібліографічного запису визначають не тільки дотриманням державних стандартів у процесі його створення, а й насамперед можливістю ефективного пошуку документів. Практичний досвід показує, що значна частина читацьких запитів у процесі пошуку в електронних каталогах мають тематичний характер. Перевага пошуку за предметними рубриками полягає в тому, що кожна з них є закінченою думкою і містить точну інформацію про документ, а комплекс предметних рубрик з усіма підзаголовками дає змогу розкрити більшість аспектів предмета, що сприяє глибокому, адекватному розкриттю змісту документа. У процесі дослідження *вивчено проблеми* предметного пошуку в електронних каталогах і *з'ясовано*, що в умовах електронної каталогізації існує потреба в отриманні повноцінного списку заголовків предметних рубрик. *Висловлено припущення*, що наявність такого списку сприятиме оптимізації процесу предметизації та розв'язанню певних проблем, пов'язаних із пошуком документів. Список предметних заголовків також є надзвичайно важливим чинником для міжбібліотечної взаємодії, зокрема в процесі створення корпоративних міжбібліотечних об'єднань, зведених електронних каталогів, обміну бібліографічними базами даних тощо.

Обґрунтовано думку, що розв'язання проблем уніфікації полягає у впровадженні в процес предметизації документів авторитетного контролю, що виконує функцію організації та підтримки ustalених форм предметних заголовків. Під уніфікацією ми розуміємо розроблення загальних і спеціальних правил предметизації і створення на їх основі авторитетних файлів „Предметні заголовки” для одноманітного опрацювання документів, забезпечення можливості глибокого й результативного пошуку в електронних каталогах.

Новизна виконуваної роботи полягає в тому, що вперше в Україні на наукових засадах створюється галузева україномовна база даних предметних заголовків з питань освіти, педагогіки і психології, зокрема Авторитетний файл „Предметні заголовки”, який також слугує контрольним словником в організації тематичного доступу до бібліографічних записів.

За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що опрацювання документів з використанням такого засобу уніфікації, як авторитетні файли та їх підтримання в актуальному стані сприяє підвищенню рівня якості та відповідно оптимізації тематичного пошуку в електронних каталогах, гарантує його точність і повноту. Це є обов'язковою умовою успішного функціонування автоматизованої системи пошуку документів, та сприяє інтегруванню освітянських бібліотек в інформаційний простір.

О. Г. ПОМЧАЛОВА,
науковий співробітник
відділу наукового формування
та опрацювання документних ресурсів

АВТОРИТЕТНІ ЗАПИСИ ЗАГОЛОВКІВ ІНДИВІДУАЛЬНИХ АВТОРІВ – ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ

Швидке зростання обсягу інформації, збільшення складності опрацювання інформаційних запитів, розвиток мережевих технологій призвели до створення в бібліотеках електронних каталогів. Крім програмного й технічного забезпечення, удосконалення яких відбувається нестримно, потрібно поліпшувати лінгвістичне забезпечення електронних каталогів і розробляти нові технології, що підвищать ефективність системи обслуговування користувачів й опрацювання документів у бібліотеках. Розв'язанню цих проблем сприяє створення та подальша робота над авторитетними/нормативними файлами, ведення авторитетного контролю.

У процесі дослідження автором *розкрито роль* авторитетних файлів в уніфікуванні бібліографічних записів, що у свою чергу сприяє уникненню помилок у процесі наукового опрацювання документів й розширенню пошукових можливостей електронних каталогів. *Висвітлено досвід* ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з формування авторитетних файлів індивідуальних авторів.

Уперше створено галузеву базу даних індивідуальних авторів, в якій представлено відомості про академіків і членів-кореспондентів НАПН України,

академіків і членів-кореспондентів НАН України, науковців установ НАПН України, міністрів освіти і науки України, видатних діячів України в галузі науки, освіти, культури тощо, а також педагогічних і науково-педагогічних працівників навчальних закладів України (вищих, загальноосвітніх, дошкільних, позашкільних) усіх рівнів акредитації. *Встановлено*, що база даних авторитетних файлів індивідуальних авторів може бути використана ще й як довідкова для отримання додаткової інформації про авторів.

У результаті проведеного дослідження *зроблено висновок*, що авторитетний файл «Індивідуальні автори» є унікальним галузевим інформаційним ресурсом, який допомагає оперативно та якісно опрацювати документи й здійснювати релевантний пошук за авторською ознакою в базі даних електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, дає змогу ідентифікувати особу автора, контролювати єдину форму заголовка.

Розроблена технологічна схема формування авторитетного файлу і забезпечення авторитетного контролю в умовах автоматизованої каталогізації реалізуються в процесі опрацювання документів під час формування всіх бібліографічних баз даних електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Результатом створення авторитетного файлу «Індивідуальні автори» може стати її інтегрування в електронні каталоги книгозбірень різних систем і відомств України на засадах кооперування.

С. Г. КОВАЛЕНКО,
науковий співробітник
відділу наукового формування
та опрацювання документних ресурсів

АВТОРИТЕТНИЙ ФАЙЛ «КОЛЕКТИВНІ АВТОРИ»: ФОРМУВАННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ

Основною метою діяльності бібліотек є формування єдиного інформаційного простору на основі об'єднання і взаємного використання ресурсів та їх інтегрування в регіональний, національний, європейський і світовий інформаційний простір. Важливим елементом інтеграції є авторитетний контроль.

Виникнення спеціальної інформаційної технології – авторитетний контроль – зумовлено потребою додержання принципу уніфікації (стандартизації) заголовків бібліографічних записів. За його допомогою можна:

- забезпечити якість аналітико-синтетичного опрацювання документів;
- уніфікувати введення інформації, у результаті чого досягти одноманітності вводу даних, скоротити кількість помилок;
- зменшити суб'єктивні дії каталогізатора;
- прискорити опрацювання документів, оскільки потрібні елементи запозичують з авторитетного запису, а не вводять кожного разу заново;
- здійснювати релевантний пошук у базах даних.

Ступінь стандартизації при формуванні основних полів бібліографічних записів, у тому числі пошукових, є одним з основних показників якості масивів бібліографічної інформації. Це завдання бібліотеки забезпечують створенням різноманітних довідників, що містять унормовану інформацію, зокрема нормативні бази даних. Для багатьох книгозбірень такими базами слугують авторитетні/нормативні файли.

Досліджено потребу в уніфікації заголовків бібліографічних записів, зокрема назв установ і організацій. *З'ясовано*, що в процесі формування електронного каталогу насамперед мають бути створені авторитетні, а вже потім бібліографічні записи, що охоплюють пошукові елементи, зазначені в авторитетних записах.

Уперше створено галузеву базу даних „Авторитетний файл „Коллективні автори”, в якому, зокрема, представлено інформацію про наукові установи та організації Національної академії наук України, Національної академії педагогічних наук України, установи та організації, що перебувають у підпорядкуванні МОН України, вищі навчальні заклади України, провідні бібліотеки України та світу тощо.

Доведено практичну цінність створеного авторитетного файлу, оскільки його можна використовувати не лише в організації електронних каталогів, а й як електронний довідник для виконання запитів користувачів, а також у процесі корпоратизації. Це реалізовано в експериментальному режимі та під час формування зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології.

Л. М. УШАКОВА,
молодший науковий співробітник
відділу наукового формування
та опрацювання документних ресурсів

РЕТРОСПЕКТИВНА КОНВЕРСІЯ КАРТКОВИХ КАТАЛОГІВ І СТВОРЕННЯ ІМІДЖ-КАТАЛОГУ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Головною метою створення комфортного бібліотечного середовища є надання користувачам повноцінного й багатоаспектного доступу до потрібних їм документів і даних. Сприяє цьому розроблення й створення інфраструктури, що забезпечує розвиток електронного інформаційного міжбібліотечного

простору. Важливе місце в цьому питанні посідає електронний каталог (ЕК), який є ядром не лише автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи, а й усього інформаційного середовища бібліотеки „нового покоління”, на базі якого формують сучасні сервіси.

Створення ЕК, який повною мірою відображав би зміст бібліотечного фонду, є актуальним завданням для будь-якої бібліотеки. У результаті проведеного дослідження *з'ясовано*, що питання вибору методу ретрокаталогізації залишається актуальним і сьогодні. Для цього застосовують різні технології, зокрема переведення каталожної картки в цифрову форму, тобто створення її іміджу з подальшою модифікацією в машиночитний бібліографічний запис. Ця технологія називається „ретроспективна конверсія”, або „ретроконверсія”. *Виявлено*, що перевагою цієї технології є оперативність введення інформації й висока якість майбутнього ЕК. Саме таку технологію обрано для ретрокаталогізування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Одним із найбільш ефективних результатів ретроконверсії карткових каталогів є створення імідж-каталогу (ІК), який є електронною копією традиційних каталогів, побудованою на основі оцифрованих образів каталожних карток. ІК забезпечує пошук за авторами та назвами творів, подібний до пошуку в карткових каталогах.

У процесі дослідження *доведено*, що основними недоліками імідж-каталогу є те, що за ним неможливо здійснювати тематичний пошук, який найчастіше цікавить користувачів. Саме тому *запропоновано* розглядати ІК як проміжний етап на шляху до створення повноцінного електронного каталогу, який, на відміну від імідж-каталогу, не лише забезпечує вільний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки, а й відображає та зберігає інформацію як про кожний документ у цілому, так і про його складові.

Передбачено, що результатами ретроконверсії буде: надання найбільш повного та оперативного доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки, зокрема віддаленим користувачам, підвищення рівня бібліотечного сервісу, збільшення кількості звернень до ретроспективного фонду, підвищення ефективності роботи МБА та ЕДД.

І. І. ХЕМЧЯН,
завідувач відділу
науково-методичного забезпечення діяльності
мережі освітянських бібліотек

МЕРЕЖА ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА

Мережа освітянських бібліотек МОН України та НАПН України об'єднує понад 18000 книгозбірень. Застосовуючи у своїй діяльності сучасні інформаційно-комунікаційні технології, бібліотеки забезпечують користувачам

вільний та оперативний доступ до галузевих інформаційних ресурсів. На сучасному етапі популярність бібліотек значною мірою залежить від того, як вони представлені в Інтернет-просторі. Розроблений сайт або власна сторінка бібліотеки є запорукою її успіху. Практикою *доведено*, що найменш затратний вид піару та засіб рекламування ресурсів та послуг бібліотеки – представлення її у соціальних мережах.

На основі *аналізу* публікацій фахівців бібліотечної справи України *встановлено* недостатність наукової розробленості теми і практичної відсутності досліджень, присвячених представленню освітянських бібліотек в соціальних медіа. Здійснено *комплексний аналіз* використання соціальних мереж ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Львівською обласною та Миколаївською науково-педагогічними бібліотеками, спеціальними бібліотеками наукових установ НАПН України, бібліотеками обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, бібліотеками ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, бібліотеками загальноосвітніх навчальних закладів. *Визначено* теоретичні основи впливу соціальної мережі на розвиток та вдосконалення діяльності освітянської бібліотеки. *Доведено*, що освітянські бібліотеки, які не використовують можливостей соціальних медіа в своїй діяльності, повинні якнайшвидше адаптуватися до нових форм комунікації з користувачами. *Вироблено рекомендації* щодо інтеграції освітянських бібліотек у соціальні медіа, адже за допомогою соціальних мереж простіше й зручніше рекламувати власні послуги, отримувати відгуки та мати зворотний зв'язок як із користувачами, так і з іншими бібліотечними установами. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського необхідно вживати заходів щодо збільшення медіаприсутності освітянських книгозбірень у соціальних мережах. Проведене дослідження сприятиме розвитку інноваційної діяльності в книгозбірнях мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Л. О. БІЛА,
науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення діяльності
мережі освітянських бібліотек

РОЗВИТОК ПРОВІДНИХ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства бібліотекам належить значна роль у створенні електронних масивів наукових знань та організації доступу до них. Векторами розвитку процесів автоматизації в бібліотеці є формування інформаційного поля, надання швидкого доступу до інформації, забезпечення якісного та оперативного бібліографічно-інформаційного обслуговування.

У контексті розробки науково-методичних засад забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головний координаційний науково-методичний

центр мережі в 2011р. започаткувала випуск щорічного оглядового видання „Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики”. У 2015р. підготовлено п’ятий випуск щорічника.

Дослідження проводилось шляхом *вивчення й узагальнення* статистичних показників роботи освітянських бібліотек України за 2014 р. та порівняльного аналізу з показниками 2013 р. *Здійснено аналіз* стану основних напрямів діяльності різних видів провідних книгозбірень мережі та прийнято відповідні рішення щодо формування, зберігання й використання фондів, вдосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування фахівців освітянської галузі, впровадження інформаційно-комунікативних технологій, кадрового забезпечення, співпраці освітянських бібліотек зі створення електронного галузевого бібліографічного й реферативного ресурсу.

Встановлено, що в 2014 р. порівняно з 2013 р. відбулися незначні зміни в діяльності провідних освітянських бібліотек. *Констатується* щорічне недостатнє фінансування зазначених у аналізі бібліотек, що змушує одних активно шукати альтернативні шляхи розв’язання своїх проблем, а інших чекати стабілізації ситуації в країні.

З’ясовано, що на динаміку основних цифрових показників роботи бібліотеки впливає впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, завдяки чому збільшується кількість віртуальних відвідувань і віртуальних користувачів, які користуються електронними ресурсами, розміщеними на сайтах освітянських бібліотек, і водночас погіршуються показники відвідування та книговидачі.

Аналіз представлення освітянських бібліотек у мережі Інтернет та соціальних медіа *виявив*, що провідні освітянські бібліотеки України обирають сучасний вектор своєї діяльності.

Під час дослідження *зроблено висновок*, що гострою проблемою залишається питання забезпечення провідних освітянських книгозбірень кваліфікованими бібліотечними кадрами.

А. І. РУБАН,
науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення діяльності
мережі освітянських бібліотек

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК: ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНАЛІЗУ ДОКУМЕНТНОГО ПОТОКУ 2010–2014 РР.)

Відіграючи вагомую роль у науково-інформаційному забезпеченні інноваційного розвитку суспільства, бібліотеки як дійова ланка між глобальними масивами інформації й сучасним користувачем мають сприяти входженню країни в загальносвітовий інформаційний простір, що потребує від них нових організаційних, теоретичних, методичних і технологічних засад

формування бібліотечно-інформаційних ресурсів та створення нових методів доступу до них.

Автором *здійснено* науковий аналіз документопотоку з питань формування та використання інформаційних ресурсів (ІР) у бібліотеках України. *Розглянуто* деякі публікації 2010–2014 рр., дібрані методом стратифікованої вибірки, присвячені бібліотечним фондам, каталогізації, електронним бібліотекам, он-лайн послугам за напрямками: нормативно-правова база, дисертаційні дослідження, словники, монографії, методичні, практичні посібники, публікації в періодичних і продовжуваних виданнях, бібліографічні посібники, матеріали конференцій і семінарів.

З'ясовано, що протягом досліджуваного періоду в Україні в сфері інформації та формування ІР прийнято 4 Закони України, 5 постанов та розпоряджень КМ України, 2 накази МКіТ України, 4 накази МОН України, прийнято й надано чинності 6 національним стандартам, що стосуються теми дослідження. *Встановлено*, що в країні за спеціальністю 27.00.03 за темами, що стосуються різних аспектів роботи з ІР, захищено 4 докторські та 14 кандидатських дисертацій, за спеціальністю 27.00.02 – 2 кандидатські дисертації. *Аналізуючи* авторську структуру, *виявлено* 328 авторів і укладачів, що зверталися до цих питань у зазначений період і *визначено* найпродуктивніших із них.

Проведений аналіз продемонстрував різноманіття тем публікацій і напрямів досліджень, здійснюваних книгозбірнями країни, *дав змогу простежити*, наскільки розробленими були питання роботи з ІР, а також *виявити* низку проблем, що потребують подальшого висвітлення і розв'язання. Це, зокрема, облік документів (у тому числі, електронних), доставляння обов'язкових примірників, збереження фондів, інструктивно-нормативні й методичні документи стосовно роботи з рідкісними виданнями, редагування каталогів, індексування (у тому числі методичні рішення щодо визначення класифікаційних індексів за УДК), електронна доставка документів. Основні положення, багатий фактичний матеріал проаналізованої джерельної бази *сприятиме* новим науковим дослідженням з питань формування та використання ІР, забезпеченню впровадження інноваційних технологій в роботу книгозбірень, підвищенню професійної кваліфікації працівників бібліотек.

Н. Г. МАЦБОРА,
завідувач сектору зберігання наукового фонду
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

КОЛЕКЦІЯ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Важливе завдання сучасних наукових бібліотек – створити найбільш повне відображення інформаційного простору у вигляді бібліотечного ресурсу й організувати до нього доступ широкого кола користувачів для забезпечення конституційного права громадян на отримання вільного доступу до інформації,

прилучення до цінностей національної й світової освіти, а також збереження для нащадків накопичених суспільством книжкових багатств.

Невід'ємною частиною духовної спадщини українського народу, яка віддзеркалює його історію від найдавніших часів до сьогодення, є унікальні за змістом, різноманітні за типом та характером писемні джерела.

Важливим напрямом у роботі з фондом є розкриття змісту інформаційного ресурсу. З цією метою *започатковано* проведення наукових досліджень, підготовку інформаційних видань, зокрема, друкованих каталогів.

Каталог шкільних підручників і навчальних посібників з природничо-математичних предметів 1918–1945 років видання вперше репрезентує документи зазначеного періоду, їх дидактичну й методичну спрямованість і зміст. У каталозі бібліографовано 1370 видань. *Досліджено* освітній потенціал навчальної книги, *показано* особливості її змісту; *висвітлено* поетапне вдосконалення підручників з урахуванням досягнень природничо-математичної науки, методики, практики навчання; *виявлено* здобутки методичної науки для використання під час розроблення сучасних підручників. У 17 розділах каталогу *розкрито* зміст підруничкового фонду, що являється основою джерельної бази для фундаментального наукового дослідження та сприяння розвитку підруничкотворення. Для зручності користування виданням і повнішого розкриття його змісту створено 8 допоміжних покажчиків.

Таким чином, ознайомившись із каталогом, користувачі-дослідники зможуть виявити провідні тенденції підруничкотворення у I пол. ХХ ст., в якому *окреслено* особливості та відмінні риси, характерні для тогочасних видань, *з'ясовано* різні напрями поліграфічного виконання та можливостей утілення авторського задуму, які *реалізовано* через залучення різноманітних допоміжних ілюстративних матеріалів до навчального процесу, *встановлено* методологічні зміни в підходах до відображення інформації в підручниках, *проаналізовано* модифікаційні та структурні елементи в укладанні підручників і навчальних посібників цього періоду.

Шкільні підручники першої половини ХХ ст. – це історичне надбання України, основа для наукових досліджень із питань розвитку освіти та підруничкотворення.

О. Б. БОНДАРЧУК,
завідувач сектору рідкісних видань
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

ВІТЧИЗНЯНЕ ПІДРУЧИКОТВОРЕННЯ – ДЖЕРЕЛА НОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Документи психолого-педагогічного й історико-культурного напрямку ХVII – поч. ХХ ст., що зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – є національним культурним надбанням України, джерельною базою для наукових досліджень. Ці документи, маючи соціально-культурну і наукову значимість, потребують детального вивчення і, у

майбутньому, занесення їх до бази даних Державного реєстру національного культурного надбання, що забезпечить єдиний облік пам'яток історії і культури держави, зведення отриманої інформації в єдиному ресурсі, виявлення унікальних літературних пам'яток, а також наукове вивчення історико-культурної спадщини.

Основним науковим результатом, досягнутим в ході проведення НДР стало розкриття змісту фонду вітчизняних підручників, що є основою джерельної бази для фундаментального наукового дослідження та сприяє розвитку підручникотворення. Вперше *досліджено* дидактичну й методичну спрямованість, науково-методичний досвід створення шкільних підручників із математичних предметів та навчальних посібників для освіти дорослих що вийшли друком у 1918–1945 рр., поетапне вдосконалення навчальної книги з урахуванням досягнень науки, методики, практики навчання, історичного розвитку суспільства. *Висвітлено* освітній потенціал книги, особливості її змісту.

Актуальність даного дослідження визначена у виявленні та фіксації певної тенденції в розвитку підручникотворення 20–30-х років ХХ ст. на основі аналізу масиву автентичних джерел – підручників та навчальних посібників.

Підготовлено частину рукопису монографії «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України» Розділу IV «Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів – місія бібліотек ХХІ століття», у якому *проаналізовано* досвід вітчизняних фахівців-фондознавців; *охарактеризовано* проблеми, що стоять перед зберігачами фонду, шляхи їх вирішення. *Визначено*, що пріоритетним напрямом бібліотечної діяльності на сучасному етапі є формування інформаційно-інтелектуальних активів, істотною складовою частиною яких є електронні ресурси. У публікації *наголошується* на потребі створення власних ЕР, забезпечення доступу до них та ефективності їх використання читачами.

Л. В. ДОМБРОВСЬКА,
молодший науковий співробітник
відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ М. ДЕМКОВА
(1859–1939) НА ДОКУМЕНТАХ ІЗ ФОНДУ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Розвиток педагогічної думки в Україні, розв'язання сучасних освітніх проблем спонукають до вивчення теорії і практики національної освіти та школи в минулому, до творчого осмислення і переосмислення вітчизняного педагогічного досвіду, зокрема тієї його частини, яку в радянський час замовчували або ж висвітлювали упереджено. *Встановлено*, що у фонді рідкісних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зберігається

педагогічний доробок видатного вітчизняного педагога М. І. Демкова (1859–1939), наукові здобутки якого залишалися невідомими протягом майже всього останнього століття через історичні перипетії. *Висвітлено* життєвий шлях, науково-педагогічну та освітню діяльність вченого, організатора народної освіти, методиста, історика педагогіки. *Вивчено та проаналізовано* його раритетні праці, які друкувалися на сторінках періодичних видань другої половини ХІХ ст.; дослідження з історії вітчизняної і зарубіжної педагогіки; твори, в яких розкривається життя і діяльність видатних педагогів; підручники й посібники з педагогіки.

З'ясовано, що педагог уперше зібрав, опрацював і проаналізував значний фактологічний матеріал з історії освіти і школи в Україні та Росії; узагальнив і систематизував педагогічні надбання Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Й. Гербарта, А. Дістервега, Г. Спенсера, М. Пирогова, К. Ушинського; розширив і поглибив учення про педагогіку як науку та мистецтво. *Відображено* впровадження в навчально-виховний процес провідних елементів педагогічної майстерності як невід'ємної складової вчителя практика. *Досліджено*, що М. Демкову належить проект педагогічної і філософської підготовки вчителів середніх навчальних закладів, який передбачав створення спеціальних педагогічних факультетів у класичних університетах. *З'ясовано*, що вчений порушував також питання про відкриття кафедр педагогіки. *Зазначено*, що навчання і виховання М. Демков розглядав як процес, який передбачає єдність морального, розумового, естетичного, фізичного виховання і спрямований на всебічний гармонійний розвиток молоді. *Акцентовано увагу* на створенні вченим фундаментальної психолого-педагогічної системи виховання.

У результаті проведеного дослідження *зроблено висновок*: науково-педагогічні праці М. Демкова мали значний вплив на розвиток вітчизняної педагогічної науки і практики; висновки, рекомендації, теоретичні положення та практичні поради вченого актуальні в розбудові сучасної української школи, розвитку педагогіки як науки, підготовці педагогічних кадрів.

Р. І. ПАЛІЙЧУК,
науковий співробітник
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

**ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА
СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»
(1917–1920 рр.)**

З'ясовано, що в 1917–1920 рр. розвиток вітчизняної освіти відбувався у складних, суперечливих обставинах, коли соціальні, військові, політичні події впливали на людську особистість, змінювали її ціннісні орієнтири, трансформували соціокультурний розвиток. Водночас, це був період, позначений зростанням національної свідомості, що суперечило інтересам

тогочасної політики. На основі матеріалів часопису «Вільна українська школа» (ВУШ) та джерельної бази виявлено, що цьому питанню присвятили свої дослідження відомі педагоги того часу: О. Музиченко, С. Русова, С. Черкасенко, Я. Чепіга та ін. Статті ВУШ частково використовували у власних наукових дослідженнях Н. Гупан, Г. Васькович, А. Животко, І. Зайченко, А. Невгодовський, Н. Остапенко, Н. Сидоренко, П. Рогова та ін.; реформування національної школи у 1917–1920 рр досліджувала Л. Березівська; шляхи впровадження національної освіти на сторінках педагогічної періодики в означений період висвітлила А. Пугач.

Під час дослідження визначено освітньо-виховний аспект першого загально педагогічного журналу «Вільна українська школа»; проаналізовано публікації у контексті розвитку суспільно-політичного та педагогічного процесу реформування освіти в Україні (1917–1920 рр.), інформацію про діяльність української школи та учительських професійних спілок, рекомендації та поради щодо новизни в організації навчального процесу, повідомлення про вихід у світ нових українських підручників та методичних посібників. Розглянуто низку актуальних статей з методики викладання предметів, зокрема видатного математика-методиста К. Лебединцева «Математика в трудовій школі», Т. Сафронова «Образотворчі мистецтва та їх роль у єдиній трудовій школі», П. В. Клименка «Навчання історії в початковій школі», М. Крупського «Природознавство і математика в новій українській школі» та ін. З наведених прикладів можна зробити висновок, що проблеми реформи школи були у центрі уваги як науковців так і учителів-практиків, які зазначали, що зміст освіти у реформованій школі повинен відповідати стану розвитку науки, культури, задовольняти вимоги, які ставить до освітянської підготовки молоді суспільство на кожному етапі свого розвитку.

Встановлено, що часопис «Вільна українська школа», зважаючи на складні історичні та соціокультурні умови свого існування, є важливим історичним джерелом, корисним для вивчення маловідомих подій і фактів тогочасного освітнього життя України. Аналіз публікацій дає підстави для ствердження про те, що зазначений журнал сприяв поширенню ідей єдиної національної трудової школи, надавав практичну допомогу вчителям, висвітлював погляди педагогів, психологів, громадських діячів на розвиток освіти в Україні.

В. М. ІВАЦЕНКО,
науковий співробітник

відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

СТЕПАН АНАНЬІН – УЧЕНИЙ-ПЕДАГОГ, ПСИХОЛОГ

Звернення до першоджерел, які відображають надбання національної системи освіти в минулому, сприяє усвідомленню сучасності й визначенню перспектив розвитку педагогіки. Конструктивне вивчення вітчизняного науково-педагогічного досвіду, педагогічної біографії та спадщини видатних

учених, громадських діячів різних історичних періодів є характерною ознакою сьогоденного розвитку історико-педагогічної науки.

У процесі дослідження *проаналізовано* життєдіяльність та педагогічну спадщину Степана Андрійовича Ананьїна – видатного українського науковця-педагога, психолога, філософа, керівника-організатора освіти та активного громадського діяча в інформаційному ресурсі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *З'ясовано*, що персоналію та науковий доробок вченого розглядали у своїх працях: Н. Гупан, О. Дзевєрін, Н. Дічек, Н. Кошечко, А. Марушкевич, О. Сухомлинська та ін. За результатами проведених досліджень *виявлено й систематизовано* документи про життя, діяльність та науковий доробок С. Ананьїна. *Вперше оприлюднено та охарактеризовано* документи, що зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, в яких С. Ананьїн виступав одним із вітчизняних основоположників теорії пізнавального інтересу, фундатором порівняльної педагогіки, теоретиком середньої, вищої освіти та професійної підготовки, прихильником обов'язкового викладання психолого-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах. *Проаналізовано* педагогічні погляди вченого на освітній ідеал, мету, завдання, зміст загальної освіти: «Очерки по педагогике средней школы». *Встановлено*, що С. Ананьїн обстоював концепцію формування гармонійно розвиненої особистості. Особливу роль вчений відводив методам естетичного виховання, що впливають не тільки на всебічний розвиток дитини, а й на її окремі психічні функції: «Естетичне виховання», «Дитяча художня творчість і педагогічні збочення». Трудове виховання вчений трактував як цілеспрямовану діяльність, що поєднує інтелектуальну та фізичну працю, доступну для дітей і відповідну їхнім силам: «Трудове виховання: його минуле й сучасне». Сутність педологічних ідей С. Ананьїна полягали у вивченні якостей і властивостей дитини в цілісності, сукупності та багатоманітності потенцій фізичного, психічного та духовного розвитку: «Педология», «Педологічний семінар при Київському ІНО 1922–1923рр.».

Доведено, що праці С. Ананьїна свідчать про прагнення створити національну педагогіку на науковій основі і становлять цілісне історико-педагогічне явище, в якому поєднано теоретико-педагогічні ідеї, погляди, кристалізація яких є результатом багатогранної діяльності вченого.

Л. М. ДУНАЄВА,
молодший науковий співробітник
відділу наукового формування та опрацювання документних ресурсів

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ ЯК ГУМАНІСТА ОСВІТИ

Встановлено, що основним результатом, досягнутим в ході проведення науково-дослідної роботи стала стаття «Пророк педагогіки» (до 145-річчя з дня народження видатного італійського педагога Марії Монтессорі (1870-1952).

Доведено, що основними об'єктивними чинниками розвитку концепції Марії Монтессорі, в основі якої лежить ідея, що кожна дитина з її можливостями, потребами, системою стосунків проходить індивідуальний шлях розвитку є відповідність її методики базовим положенням моделі особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання. *Узагальнено* процес становлення та розвитку особистості, *охарактеризовано* основні етапи життєвого шляху, науково-педагогічну та освітню діяльність видатного італійського педагога М. Монтессорі; *уперше оприлюднено* доробок вченої, наукові розвідки про неї з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського. Сформовано джерельну базу до статті.

Здійснено аналіз праць видатного педагога про те, що модернізація навчальної парадигми, масштабність та гострота соціальних, економічних, культурних проблем потребують піднесення пріоритету дошкільного виховання. *Доведено*, що ранні етапи життя людини є важливим періодом її соціального ставлення. *Встановлено*, що спираючись на дослідження зарубіжних учених, педагогів, філософів М. Монтессорі розробила цілісну педагогічну систему, провідними ідеями якої є вільне виховання та ранній розвиток дитини, і визначила умови її реалізації.

Досліджено, що вагомою складовою зібрань бібліотеки є праці відомих педагогів, письменників-просвітителів, культурно-освітніх діячів першої половини ХХ ст. *З'ясовано*, що ці рідкісні видання, зокрема й доробок М. Монтессорі, є національним надбанням України та об'єктом усебічних досліджень вітчизняних науковців.

У результаті проведеного дослідження *доведено*, що і нині принципи Монтессорі-педагогіки актуальні в розбудові сучасної української школи та інтегровані із традиційними вітчизняними виховними та освітніми програмами.

О. В. ДРОНШКЕВИЧ,
молодший науковий співробітник
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) зберігаються унікальні періодичні видання іноземними мовами ХІХ – початку ХХ ст., які дають можливість простежити історію розвитку зарубіжної науки та освіти, мають вагоме наукове, історико-культурне значення та входять до складу наукового об'єкта «Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку ХVІІІ – початку ХХ ст.», що є національним культурним

надбанням України. Матеріали публікацій слугують для науковців єдиним джерелом інформації, в якому різнобічно висвітлено психологічну та педагогічну проблематику, тому зазначені періодичні видання мають стати невід'ємною частиною наукового обігу.

У ході дослідження бібліотечно-інформаційного ресурсу рідкісних видань *охарактеризовано* періодичні видання іноземними мовами XIX – початку XX ст. книгозбірні, *окреслено* пріоритетні напрями роботи із розкриття змісту зарубіжних видань, *з'ясовано* його цінність для наукових досліджень.

Новизна роботи полягає в тому, що дослідження фонду рідкісних періодичних видань іноземними мовами XIX – початку XX ст. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського *здійснено вперше*, й аналіз джерельної бази засвідчив майже повну відсутність наукових розвідок провідними вітчизняними ученими зарубіжної періодики як історичного джерела. Отже, складова фонду рідкісних видань маловідома науковій аудиторії, освітянам України, тому потребує поглибленого вивчення.

Опрацювавши рідкісні періодичні видання, *здійснено* їх систематизацію за роками, мовою й тематикою; *розкрито* подальші перспективні напрями роботи з фондом. У фонді бібліотеки *виявлено* 265 примірників (50 назв) періодичних видань, з яких 151 примірник (29 назв) становлять видання психолого-педагогічного спрямування; решта – філософські, історичні, природничі джерела. Результати дослідження вказують на політематичність фонду, яка в свою чергу визначає його ґрунтовне інформативне наповнення.

Таким чином, враховуючи наукову значущість зібраних періодичних видань, науковий пошук був спрямований на поповнення, збереження та забезпечення вільного доступу до накопиченого ресурсу. Лише за таких умов зібрані у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського рідкісні періодичні видання іноземними мовами XIX – початку XX ст. сприятимуть здійсненню науково-дослідних робіт педагогічного та психологічного спрямування.

В. М. ГУЛАК,
головний бібліотекар
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

ЛІНГВІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ О. О. ПОТЕБНІ

У процесі дослідження на сторінках часописів «Киевская старина» і «Журнала Министерства народного просвещения» було *виявлено* статті про життєвий і творчий шлях видатного вітчизняного вченого, педагога, мовознавця О. О. Потебні. *Визначено*, що в питаннях загального мовознавства, історичного синтаксису, семантики, етимології, фонетики, діалектології значну увагу автор приділяв дослідженню слов'янських мов, насамперед російської та української. Вчений одним із перших почав розробляти проблеми історичної еволюції мислення, закономірності теорії та психології творчості, становлення людської свідомості, вплив мови на духовний розвиток життя суспільства.

Підручник «Буквар для недільних шкіл» побудовано за принципами виховного навчання та народності. Основа дидактичного матеріалу – народна фразеологія: 200 прислів'їв і приказок, 30 загадок. *Проаналізовано* праці О. О. Потебні «Мысль и язык», «О полногласии», «О звуковых особенностях русских наречий. С приложением образцов менее известных малорусских говоров», «Заметки о малорусском наречии», «Ударение», в яких вчений висловив думки про становлення та розвиток мови. *З'ясовано*, що на матеріалі писемних пам'яток, свідчень народних говорів, споріднених слов'янських і неслов'янських мов було пояснено багато різних мовних явищ, досліджено історію становлення й розвитку окремих граматичних категорій, показано зміни в структурі слов'янських мов. Результатом наукових розвідок стала докторська дисертація «Из записок по русской грамматике». *Вставлено*, що ця праця зробила цілий переворот у вітчизняній філології. Синтактичні погляди О. О. Потебні, що були висловлені в монографії «Из записок по русской грамматике», увійшли до курсів шкільних граматик і не втратили значення й сьогодні. Важливе теоретичне значення для фольклористики мають праці вченого «Объяснения малорусских и сродных песен» та розгляд збірника Я. Ф. Гловацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси». Він сформулював власний основний принцип фольклористичного аналізу та класифікації пісень. Замітки, що стосувались теорії народної поезії, міфології, проблеми народності в її відношенні до вивчення мови і фольклору, питань епосу тощо, були зібрані та опубліковані під назвою «Из записок по теории словесности».

Доведено, що наукові надбання вченого одержали найвищу оцінку сучасників і були відзначені нагородами. Новаторство теоретичних підходів автора до вивчення явищ мови і культури повною мірою розкрилося лише в ХХ ст.. Завдяки його науковому доробку українська філологія досягла загальноєвропейського рівня, набувши значної ваги у слов'янському світі.

О. С. ПОКУСОВА,
завідувач сектору обслуговування
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

ГАЛУЗЕВІ ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ КОРИСТУВАЧІВ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Нова парадигма освіти потребує від бібліотек нових організаційних, теоретичних, методичних і технологічних засад формування бібліотечно-інформаційних ресурсів та нових методів доступу до них. У ході дослідження *з'ясовано*, що одним із першочергових завдань, що постає перед бібліотекою – зміцнення інформаційного потенціалу, що, у свою чергу, потребує обізнаності щодо інформаційних потреб (ІП) користувачів. *Зазначено*, що вивчення інформаційних потреб виступає основою розроблення маркетингової стратегії

та тактики сегментації інформаційного ринку з вивчення споживчої поведінки та попиту.

Встановлено, що вдосконалення інформаційного забезпечення користувачів неможливе без вивчення характеру та динаміки інформаційних потреб, переорієнтування роботи бібліотеки на напрями, що підвищують ефективність доступу до інформації й забезпечують розширення переліку послуг. *Окреслено*, що традиційно книгозбірні застосовують кілька методів отримання інформації: анкетне опитування, інтерв'ю, наукове спостереження, аналіз бібліотечної документації. Деякі бібліотеки, зокрема ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, поєднують різні методи дослідження, що дає більшу користь при розробці стратегії дій.

Зауважимо, що з метою повноцінного формування ресурсу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюється комплекс заходів із вивчення галузевих інформаційних потреб, одним із яких є збирання й аналіз відомостей про інформаційні потреби користувачів. *Досліджено*, що за останні 5 років на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було проведено шляхом анкетування 6 досліджень із виявлення стану задоволення інформаційних потреб користувачів, зокрема: забезпечення ІІ через електронну доставку документів, комплексні соціокультурні заходи, інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» тощо.

Виявлено, що анкетування дозволило прослідкувати зміни в запитах користувачів, їхні вимоги до бібліотечного сервісу. За підсумками дослідження визнано потребу покращення формування інформаційного ресурсу бібліотеки – від комплектування книжкових фондів до виготовлення електронних копій наукових документів.

Констатовано, що задля утримання своїх позицій у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського активно освоює нові інформаційні технології, використовує інформаційно-мережеві ресурси Інтернету. Вагому роль у цьому контексті відіграє здійснення дистанційного обслуговування, зокрема задоволення інформаційних потреб дистантних користувачів шляхом упровадження он-лайн послуг, започаткування інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» на порталі установи, створення віртуальних книжкових виставок та ін.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що зміни в сучасному інформаційному суспільстві обумовлюють необхідність переходу до інтенсифікації процесу реалізації функцій інформаційної установи на основі впровадження маркетингового підходу в їх діяльність. Постійний моніторинг інформаційних потреб користувачів, упровадження нових технологій у бібліотечну практику потребує перегляд концепції обслуговування користувачів, що сприятиме розширенню можливостей бібліотеки: поряд із обслуговуванням своїми фондами, вона забезпечує доступ до зовнішніх інформаційних ресурсів.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ ЧЕРЕЗ КОМПЛЕКСНІ БІБЛІОТЕЧНІ ЗАХОДИ

Радикальні соціально-економічні перетворення, динамічні зміни інформаційної інфраструктури країни зумовлюють зростання сучасних інформаційних потоків і потреб. У ході досліджень виявлено, що орієнтація на потреби й запити користувачів книгозбірень нині є основоположним чинником у створенні успішного іміджу бібліотеки в суспільстві як установи інформаційного типу найвищого рівня. Для якісного інформаційного забезпечення фахівцям бібліотеки необхідно мати чіткі уявлення про групи споживачів, характер необхідної для них інформації, механізми формування інформаційних потреб.

З'ясовано, що комплексні бібліотечні заходи входять до однієї із асортиментних груп класифікаційної структури інформаційної продукції й послуг, що надаються книгозбірнями та службами інформації. До них належать круглі столи, конференції, семінари, презентації, педагогічні читання, літературно-музичні свята, дні інформації тощо. У роботі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського такі заходи посідають провідне місце і користуються популярністю серед користувачів.

З огляду на це вперше методом анкетування проведено дослідження інформаційного забезпечення користувачів через комплексні бібліотечні заходи. Зокрема, висвітлено уподобання респондентів щодо форм і тематики заходів, з'ясовано рівень їх якості, розглянуто пропозиції користувачів щодо їх інформаційного забезпечення та окреслено перспективи діяльності бібліотеки в цьому напрямі.

Встановлено, що в дослідженні взяли участь респонденти з високим освітнім рівнем, які за характером діяльності є освітянами. Основним джерелом інформування про заходи для них є безпосередньо фахівці бібліотеки, які працюють з представниками освітніх закладів, запрошують аудиторію через дошку оголошень, портал бібліотеки та соціальні мережі. Актуальними для користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є інформаційні потреби, пов'язані з їх професійною діяльністю та спрямовані до галузевих інформаційних ресурсів з питань педагогіки й психології. Найбільшою популярністю серед них користуються такі форми комплексних заходів, як круглі столи, семінари, конференції, педагогічні читання й презентації книжок. Більшість опитуваних і надалі віддають пріоритети професійному спілкуванню з науковцями НАПН України, зустрічам з письменниками, поетами, художниками, музикантами та можливості ознайомитися з сервісними послугами й ресурсами установи.

Отже, результати дослідження переконливо свідчать, що професійно підготовлені комплексні бібліотечні заходи відіграють важливу роль в інформаційному забезпеченні користувачів і в подальшому мають бути

провідною ланкою в роботі з популяризації та розкриття галузевого бібліотечного комплексу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Т. С. ПАВЛЕНКО,
молодший науковий співробітник
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

ЕЛЕКТРОННІ ПОСЛУГИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕКИ

Динамічний розвиток суспільства, нові освітні стандарти, інновації в інформаційних технологіях значно змінили характер діяльності бібліотеки; внесли корективи в бібліотечну роботу, обумовили модернізацію форм та методів обслуговування користувачів. Сучасна модель бібліотечного обслуговування неможлива без надання користувачам електронних послуг. Автоматизація та впровадження нових інформаційних технологій, використання інформаційно-мережевих ресурсів Інтернету робить інформаційний сервіс більш насиченим та різноманітним.

У ході дослідження *встановлено*, що поряд із традиційними послугами, бібліотека надає й електронні: забезпечення доступу до електронної бібліотеки, каталогів та картотек; доступу до повнотекстових баз даних; користування мережею Інтернет; сканування; друк на принтері; віртуальної бібліографічної довідки; довідково-інформаційної консультації «Запитай у бібліотекаря»; електронної доставки документів.

Констатовано, що довідково-бібліографічна робота спрямована на надання віддаленим користувачам миттєвих повідомлень. Основними принципами роботи віртуальної довідкової служби є доступність інформації і рівноцінне розповсюдження інформаційного обслуговування. Віртуальна бібліографічна довідка, довідково-інформаційна консультація «Запитай у бібліотекаря»; електронна доставка документів орієнтовані на обслуговування дистантних користувачів та надання у відповідь на запити готової інформації як у вигляді посилань на мережеві ресурси, так і у звичній для користувачів формі – у вигляді бібліографічних списків, фактографічних даних тощо. При виконанні запитів використовуються як традиційні, так і електронні каталоги (ЕК) та картотеки бібліотеки, ЕК бібліотек України та світу, а також усі наявні засоби комунікацій: телефон, Інтернет, e-mail.

Доведено, що значно збільшився попит на оперативну інформацію. Тому електронна доставка документів (ЕДД) перетворилась в один з найважливіших способів бібліотечно-інформаційного забезпечення. Система віддаленого

замовлення, обліку та доставки документів дає змогу ефективно вирішувати завдання забезпечення різних галузей науки інформацією, оперативно та якісно обслуговувати користувачів електронними публікаціями.

Таким чином, можемо стверджувати, що використання сучасних інформаційних технологій позитивно впливає на ефективність використання ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, забезпечує якісно новий рівень задоволення інформаційних потреб користувачів, розширює можливості бібліотеки щодо дистантного обслуговування читачів.

О. М. ПРОХОРЕНКО,
науковий співробітник
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

ЕЛЕКТРОННА ДОСТАВКА ДОКУМЕНТІВ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ЗАДОВОЛЕННЯ ЗАПИТІВ КОРИСТУВАЧІВ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Процеси глобальної комп'ютеризації суспільства зумовили істотні зміни в діяльності бібліотек. Великі документні ресурси бібліотек сьогодні є майже єдиними загальнодоступними і безкоштовними джерелами інформаційного забезпечення й духовного збагачення наших користувачів, та підґрунтям для розвитку економіки, науки, культури.

Мета бібліотечної діяльності полягає в максимальному задоволенні інформаційних потреб користувачів. Для її досягнення в бібліотеках впроваджуються інноваційні форми обслуговування, що сприяє підвищенню якості бібліотечного обслуговування: зростає кількість он-лайн послуг, спостерігається тенденція до збільшення віртуальних користувачів. Найбільш розробленою системою обміну ресурсами та надання їх дистантним користувачам є система міжбібліотечного абонементу, а впровадження такої інноваційної форми задоволення запитів користувачів, як електронна доставка документів значно розширює можливості бібліотек.

З огляду на це в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впроваджено послугу електронної доставки документів, як віртуальну форму обслуговування, що передбачає забезпечення віддалених абонентів повними текстами статей з періодичних видань, розділами з книжок, збірок та інших видів документів з фондів бібліотеки в цифровій формі. Головна мета послуги – оперативність і комфортність в обслуговуванні дистантних користувачів забезпечення оперативної доставки, (можливість користування послугою незалежно від місця перебування користувача).

Порівнюючи показники роботи з надання послуги за трирічний період, виявлено значне зростання кількості користувачів послуги й виконаних замовлень: у перший рік послугою скористалося 22 користувачі бібліотеки, виконано 63 замовлення, а в 2015– 42 користувачі, виконано 236 замовлень. Якщо в перший рік кожний читач зробив у середньому 3 замовлення, то в 2015

році – 6, тобто вдвічі зросла не тільки кількість користувачів, а й частота їх звернення до цієї бібліотечної послуги.

Аналіз практичного досвіду свідчить про те, що основними перевагами послуги електронної доставки документів перед традиційним міжбібліотечним абонементом є: оперативність обслуговування локальних і віддалених користувачів за рахунок стислих термінів доставки документів, можливість багаторазового використання електронної копії у разі повторних запитів на надання конкретних документів, можливість формування архівного масиву електронних копій як одного з сегментів середовища електронної бібліотеки, використання послуги як одного із шляхів формування електронної бази.

Отже, можна стверджувати, що застосування сучасних інформаційних технологій позитивно впливає на ефективність використання ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, поліпшує якість обслуговування користувачів. Завдяки впровадженню нових технологій змінюється позиція бібліотеки й активізується її діяльність, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, інформаційного забезпечення. Організаційні й технологічні можливості міжбібліотечного абонементу та електронної доставки документів сприятимуть гнучкій перебудові процесу обслуговування користувачів без руйнування основ функціонування бібліотеки і дадуть змогу перейти на якісно новий рівень роботи.

Т. В. ФІЛІМОНОВА,
завідувач відділу історії освіти,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

СТВОРЕННЯ ГАЛУЗЕВИХ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Тенденції розвитку наукової бібліотеки, важливість її місії, інноваційний шлях формування бібліотечно-інформаційних ресурсів, свідчать про поступову модернізацію бібліотек зі сховища друкованих документів на автоматизований бібліотечно-інформаційний центр, що забезпечує доступ до інформації незалежно від місця її зберігання і стає справжнім навігатором у світі інформаційних технологій.

У дослідженнях сучасного стану бібліотечно-інформаційного забезпечення науки й освіти, шляху еволюції бібліотечної діяльності в системі науки доцільним є залучення теоретичних і прикладних досліджень щодо ролі бібліотек у системі наукових комунікацій.

Проблеми розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України вивчають відомі науковці, бібліотекознавці, які вважають, що можливість доступу до знань мають створювати сучасні бібліотеки, використовуючи найкращі

здобутки аналітичних і семантичних бібліотечних технологій опрацювання інформаційних потоків продуктів і послуг.

Серед проблем створення бібліотечно-інформаційних ресурсів можна *виокремити* так, як сучасні тенденції розвитку бібліотек вищих навчальних закладів, досвід наукової бібліотеки (Т. Павленко), визначення місця бібліотеки в сучасному інформаційному просторі, створення інтегрованого бібліотечного простору (К. Лобузін), інформаційний простір бібліотеки як комплекс архітектурних, технічних, технологічних засобів, що сприяють швидкому отриманню певної інформації (О. Воскобойнікова-Гузева, В. Нефедов).

З'ясовано, що питання створення національної системи електронних бібліотек вивчають А. Чекмаров, Л. Костенко, Т. Павлуша, які визначили основні засади діяльності електронної бібліотеки. Пріоритетну роль у бібліотечно-інформаційному забезпеченні науки відіграє комплектування бібліотечних фондів друкованими виданнями й електронними ресурсами, стратегічні напрями яких досліджує А. Соляник. Зміст і перспективи розвитку сучасної бібліотеки, різні аспекти її діяльності є предметом дослідження таких бібліотекознавців, як В. Ільганаєва, Л. Петрова, М. Слободяник, А. Чачко.

Формування електронної бібліотеки як сучасного бібліотечно-інформаційного ресурсу, інформаційного освітнього середовища, надання дистанційного, цілодобового доступу до ресурсів стали пріоритетними напрямками в стратегічній концепції розвитку бібліотеки.

С. В. ТАРНАВСЬКА,
в. о. завідувача сектору джерелознавства,
бібліографії та біографістики
відділу історії освіти,
кандидат історичних наук

«КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ» ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ РЕСУРС ДЛЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського відіграє значну роль в інформаційному забезпеченні інноваційного розвитку національної педагогічної науки, освіти й практики. Одним із головних векторів діяльності книгозбірні є підготовка бібліографічної продукції з актуальних питань педагогіки й психології. Так, з 2002 р. започатковано видання щорічного рекомендаційного бібліографічного посібника *«Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки»* (далі – Календар), що має на меті шляхом подання хронологічного переліку визначних дат з історії світової й вітчизняної освіти, педагогіки, психології та інших суміжних галузей знань допомогти педагогічним і науково-педагогічним кадрам, студентам, бібліотекарям в отриманні необхідної інформації.

Підготовлено черговий випуск Календаря на 2016 рік. У процесі упорядкування посібника опрацьовано значний масив джерел і літератури, до якого увійшли монографії, довідники, енциклопедії, збірники документів, періодичні видання, навчальні й навчально-методичні посібники, Інтернет-ресурси тощо.

Матеріали у виданні *систематизовано* за трьома розділами. У першому розділі «Визначні дати року» *висвітлено* ювілеї визначних подій і особистостей без точних дат (числа й місяця), які з певних причин не встановлено. Окремо *виділено* ювілейні дати публікацій книжок видатного українського педагога В. О. Сухомлинського (1918–1970). У другому розділі «Перелік визначних і пам'ятних дат за місяцями» *відображено* відомості про видатних педагогів, письменників, літературознавців, бібліотекознавців та інших діячів, які є ювілярами поточного року, *зазначено* основні міжнародні, державні та церковні свята, *подано* ювілейні дати історичних суспільно-політичних подій. У результаті дослідження *виявлено* розбіжності в датуванні тих чи інших подій у різних джерелах, *встановлено* відсутність єдиного підходу до написання назв праць відомих особистостей (оригінал або переклад). У третьому розділі «Науковці НАПН України – ювіляри 2016 року» *вміщено* інформацію про ювілейні дати провідних українських учених і науковців НАПН України та іноземних членів Академії. Для зручності користування посібником *розроблено* допоміжний апарат, що складається з іменного покажчика, списку скорочень і списку використаної літератури.

Таким чином, Календар є важливим інформаційним джерелом із питань освіти й педагогічної науки. Посібник посідає вагоме місце в структурі інформаційно-бібліографічних ресурсів для освітянської галузі України.

І. О. ОРИЩЕНКО,
в. о. старшого наукового співробітника
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду,
кандидат історичних наук

ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Останнім часом в Україні спостерігається поживлений інтерес навчальних закладів, науково-дослідних установ, бібліотек до вивчення своєї історії. Актуальність створення музею ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зумовлена необхідністю висвітлення багаторічного досвіду роботи бібліотеки, її витоків і традицій.

Основними концептуальними засадами створення музею бібліотеки є *здійснення* пошуку наявних законодавчих, організаційних документів, що підтверджують основні факти з історії бібліотеки, наукових праць та спогадів співробітників, доступних фотоматеріалів, аналіз та систематизація історіографічної бази. Важливим етапом є *розробка* науково-організаційних

принципів музейної експозиції, *створення* умов для вільного доступу відвідувачів та можливості тематичного оновлення структурних елементів експозиції. Результатом наукового пошуку є оприлюднення маловідомих, неопублікованих документів, фактів, подій та відображення дослідницького доробку в працях, електронних та бібліографічних ресурсах, висвітлення культурно-методичної спадщини бібліотеки.

У рамках заходів з організації музею *зібрано* та *проаналізовано* документальні та історіографічні джерела, *з'ясовано* й *диференційовано* основні періоди розвитку науково-педагогічної бібліотеки – від перших книгозбірень Харківського товариства поширення в народі грамотності (1870-ті рр.). На основі факту наявності у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського 60 тис. примірників видань з бібліотеки Харківського товариства поширення грамотності можна зробити припущення, що принаймні частина фонду Товариства була передана ХДНБ ім. В. Г. Короленка (1922), а згодом успадкована бібліотекою Українського Науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП), фонди якої увійшли до створеної у 1999 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. В ході дослідження *встановлено* прізвища завідувачів педагогічної бібліотеки при УНДІПі (Ф. С. Лісник, О. В. Піскорська, Е. О. Іванова, К. М. Бердичевська, І. П. Рожківська, М. О. Самборська). На основі документів з особистої справи завідувачої педагогічної бібліотеки УНДІПу М. О. Самборської *з'ясовано* основні віхи її життєвого та професійного шляху.

Створення музею ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дає можливість визначити тенденції її розвитку та є вагомим внеском у збереження документальних джерел, введення їх до наукового обігу. Важливим аспектом є також вшанування доробку в сфері розвитку вітчизняної бібліотечної справи співробітників та керівників бібліотеки на різних етапах її існування.

Н. В. ВАРАКСІНА,
завідувач відділу науково-технічного забезпечення та
впровадження комп'ютерних технологій

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА ЯК СУЧАСНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ДОСТУПУ ДО ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ

Протягом року здійснювалось дослідження з питань використання інформаційно-комп'ютерних технологій у практиці бібліотеки. У процесі дослідження *розглянуто* новітні технології для вдосконалення обслуговування користувачів та їх застосування, *вивчено* питання формування електронних бібліотек, зокрема науково-педагогічної електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, та надання доступу до них.

Проаналізовано досвід вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі інформаційних систем щодо формування електронних бібліотек, удосконалено відбір електронних видань, організацію їх зберігання, поліпшенню обслуговування користувачів шляхом забезпечення доступу до електронних

документів. *Визначено* науково-організаційні підходи щодо комплектування електронних ресурсів із зовнішніх джерел.

Проаналізовано передові світові практики, методи навчання технології оцифровки, формування та інтеграції цифрових колекцій, методів їх розповсюдження та використання. На основі ідеології створення та формування електронних бібліотек теоретично *обґрунтовано* доцільність та актуальність впровадження веб-додатків як засобу гармонізації традиційних і електронних галузевих інформаційних ресурсів. *Проведено* експериментальну апробацію модуля візуалізації системи керування електронними колекціями „Digitized content visualizator” шляхом введення метаданих електронних документів і завантаження файлів сканованих сторінок документів та *підтверджено* зручність і ефективність його використання.

Очікується, що здобуті результати сприятимуть удосконаленню процесу формування науково-педагогічної електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Л. М. БОНДАР,
завідувач сектору наукового комплектування фонду
відділу наукового формування та опрацювання документних ресурсів

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТА ДЖЕРЕЛА КОМПЛЕКТУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Значення кожної конкретної бібліотеки в суспільстві визначається складом її фондів у тематичному, хронологічному й типовидовому аспектах, кількісним наповненням, а якщо йдеться про спеціальну наукову бібліотеку, то й ступенем відповідності фонду інформаційним потребам користувачів, пов'язаним із їхньою науковою та професійною діяльністю. Фонди спеціальних наукових бібліотек, де зосереджено найцінніші документальні джерела з різних галузей знань, мають непересічне значення у формуванні єдиного інформаційного простору, духовному відродженні України, розвитку її культури, науки, освіти.

У межах дослідження аналізувалися принципи формування та джерела комплектування Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського – головного науково-інформаційного центру освітянської галузі держави.

З'ясовано, що в комплектуванні фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського принцип профілювання є основоположним. Він визначається насамперед завданнями і розвитком педагогічної науки та освіти в Україні, напрямками діяльності НАПН України, типом бібліотеки, структурою її фонду, категоріями користувачів, більшість яких становлять науковці та аспіранти НАПН України, працівники освітніх установ (учителі, викладачі та інші), бібліотечні працівники, студенти.

Установлено, що документи для фонду бібліотеки комплектують з вичерпною, відносною та довідковою повнотою як текстові, так і електронні. З вичерпною повнотою комплектують усі типи документів з педагогіки та психології, бібліотекознавства та бібліографознавства, офіційні, довідкові документи із загальних питань науки й культури, управління культурою, філософії, літературознавства, мовознавства, дозвілля. З відносною повнотою комплектують документи із суміжних галузей знань, але в контексті задоволення навчально-виховного процесу і розвитку педагогічної науки та освіти. З довідковою повнотою (вибірково) з орієнтацією на навчально-виховні програми комплектуються офіційні, наукові, науково-популярні, довідкові, літературно-художні та образотворчі, картографічні, природничих і прикладних наук, медицини. Так само комплектують кращі зразки рідкісних і цінних видань, що є національним надбанням України або світу.

Виявлено, що для сучасної системи комплектування характерними є такі риси, як різноманіття джерел документонадходжень, широке використання Інтернету, автоматизація традиційних технологій комплектування.

Охарактеризовано основні джерела комплектування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

В. Ю. КЕМПЕ,
науковий співробітник
відділу наукового формування та опрацювання документних ресурсів

ВИВЧЕННЯ ПОВНОТИ ТА ОПЕРАТИВНОСТІ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДУ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ДОКУМЕНТАМИ З ПИТАНЬ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У рамках науково-дослідної роботи вивчався стан надходження безоплатного обов'язкового примірника як бази для створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України до фонду бібліотеки та залежність цього надходження від досконалості законодавчої бази України, взаємоузгодженості законів, які б мали за мету реалізацію статті 34 Конституції України, що гарантує громадянам вільний доступ до інформації.

У процесі дослідження та проведеного моніторингу стану надходження документів з питань педагогіки та психології *визначено* динаміку функціонування системи обов'язкового примірника та *виявлено*, що безоплатний обов'язковий примірник є одним з основних джерел поповнення фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського документами з питань педагогіки та психології.

Вперше було проаналізовано оперативність наповнення фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського безоплатним обов'язковим примірником з

питань педагогіки та психології 2014 р. видання. За даними проведеного моніторингу, *виявлено*, що оперативність наповнення фонду становить 44 % загальної кількості виданої літератури психолого-педагогічної тематики у 2014 р. Порівнюючи ці дані з кількістю обов'язкових примірників психолого-педагогічної тематики, взятих на облік у 2014 р., *зроблено* висновок, що великий відсоток належить літературі за інші роки, а також авторефератам і дисертаціям, обов'язковий примірник яких теж доставляється у бібліотеку згідно з законодавством.

Установлено і виявлено недоліки законодавчої бази в Україні стосовно взаємодії законів про реєстрацію друкованих видань і доставляння обов'язкового примірника виробником.

Наголошено, що необхідними й актуальними є зміни в законодавстві України з питань інтелектуальної власності, зокрема Закону «Про авторське право і суміжні права», до яких бібліотека має долучитися з метою підвищення ефективності створення галузевих інформаційних ресурсів. Це *здійснено* шляхом подання пропозицій до проекту „Концепції якісних змін бібліотек задля сталого розвитку України (до 2025 р.)”, що розроблялась Українською бібліотечною асоціацією в 2015 р.

Узагальнено причини виникнення лакун у надходженні безоплатного обов'язкового примірника та *розроблено* шляхи подолання недоліків у системі надходження безоплатного обов'язкового примірника документів.

Г. В. БУДНІЧЕНКО,
головний бібліотекар
відділу наукового формування та опрацювання документних ресурсів

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ПРИМІРНИК ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛО КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДУ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У рамках науково-дослідної роботи вивчався стан надходження безоплатного обов'язкового примірника як основи для створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України до фонду бібліотеки.

З'ясовано, що безоплатний обов'язковий примірник документів є одним з основних джерел поповнення фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, на базі якого створюється галузевий бібліотечно-інформаційний ресурс для освітянської галузі України.

Охарактеризовано стан надходження безоплатного обов'язкового примірника документів впродовж 2002-2015 рр. як найстабільнішого джерела поповнення фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. З'ясовано, що галузева книгозбірня отримує обов'язковий примірник з питань педагогіки та психології із 472 видавництв та установ України.

Виявлено причини, що перешкоджають повноцінному надходженню обов'язкового примірника з питань педагогіки та психології до фонду бібліотеки: фактична відсутність державного контролю за забезпеченням Закону України „Про порядок доставляння обов'язкового примірника документів”, відсутність розробки механізму стягування штрафів за недоставляння обов'язкового примірника документів. Зауважено, що перспективним шляхом в отриманні безоплатного обов'язкового примірника документів бібліотекою є постійне листування з видавництвами та видавничими організаціями та інформування їх про Постанову Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608 „Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів”. Важливо вести роз'яснювальну роботу з видавцями, які не надсилають свою друковану продукцію до книгозбірні, щодо важливості повноти комплектування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, на базі якого створюється галузевий бібліотечно-інформаційний ресурс з питань педагогіки та психології. Можливим також є використання передачі документів під час проведення щорічних виставок „Інноватика в сучасній освіті” та „Сучасні заклади України”.

РОЗДІЛ II.

Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

З метою розроблення теоретичних засад модернізації науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України проведено низку досліджень, в яких *узагальнено* ключові засади розвитку бібліотечно-інформаційної сфери в Україні.

Встановлено, що наукова організація інформаційної діяльності освітянських бібліотек залежить від інноваційних процесів розвитку сучасного суспільства, що характеризується поширенням інформаційно-комунікаційних технологій, максимальною інтенсифікацією всіх процесів. Соціальна динаміка неминуче породжує низку відповідних конструктивних тенденцій, однією з яких є трансформація книгозбірень у багатофункціональні бібліотечно-інформаційні центри, які здійснюють не лише інформаційну функцію, а й комунікаційну, навчальну, соціальну, культурно-просвітницьку, науково-методичну тощо.

Проаналізовано бібліотекознавчу термінологію в контексті модернізації науково-інформаційної діяльності. *Встановлено*, що виразною тенденцією в бібліотечно-інформаційній сфері є запозичення наукових лексем іншомовного походження, наприклад, відбувається заміна понять «моніторинг ЗМІ» – «кліпінг», «віддалений користувач» – «дистантний користувач» та ін.

Констатовано, що останнім часом набуває актуальності дистантне інформаційне обслуговування, яке здійснюється з метою забезпечення користувачів інформацією через надання доступу до наукоємних інформаційних продуктів.

Обґрунтовано, що одним із інноваційних напрямів розвитку сучасних бібліотек є актуалізація інформаційно-аналітичної діяльності та формування нового ядра працівників бібліотечно-інформаційної сфери – компетентних фахівців-аналітиків, здатних до здійснення аналітичної діяльності на сучасному рівні розвитку ІКТ і глобального нарощення обсягів інформації.

З'ясовано, що сучасна бібліотечна аналітика формується не лише на основі накопичення галузевих інформаційних ресурсів та організації доступу до них, а й завдяки підготовці інформаційно-аналітичної продукції, моніторингу інформації, здійсненню бібліометричних спостережень тощо. У цьому контексті *охарактеризовано досвід* інформаційно-аналітичної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; *актуалізовано* потребу підготовки, оприлюднення та забезпечення доступу на сайтах бібліотек до електронних галузевих інформаційно-аналітичних ресурсів; *досліджено особливості* аналітичного огляду як інформаційного продукту; *виявлено й обґрунтовано* затребуваність моніторингу ЗМІ як різновиду інформаційно-аналітичної діяльності.

Визначено й охарактеризовано типові завдання (матрицю) інформаційно-аналітичного забезпечення науки й освіти, а саме: 1) поточний моніторинг ЗМІ, Інтернет-ресурсів, фахової наукової періодики з актуальних проблем науки й освіти; 2) моніторинг конфліктних, кризових, проблемних ситуацій; 3) аналіз сучасного стану освітньої галузі, обґрунтування стратегічних планів і програм за допомогою інформаційних моделей; 4) перспективне планування, збір інформації про події, що передбачаються найближчим часом; 5) взаємодія з інформаційно-аналітичними центрами в країні та галузевими органами управління.

Встановлено, що однією з причин гальмування, несприйняття інновацій у науково-інформаційній діяльності бібліотек є відсутність або обмеженість оперативного розповсюдження аналітичної інформації. На цій підставі *обґрунтовано* започаткування на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського інформаційно-аналітичного бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки».

На основі узагальнення результатів *окреслено можливі шляхи модернізації* науково-інформаційної діяльності бібліотек, зокрема: 1) модернізація технологічної інфраструктури книгозбірень із метою забезпечення повнішого інформування користувачів та надання послуг (цифрових інформаційних, інтерактивних, персоналізованих та диференційованих); 2) оптимізація інформаційно-аналітичної складової діяльності бібліотек у системі міжбібліотечної кооперації та комунікації; 3) проведення бібліометричних досліджень із використанням статистичних методів вивчення потоків наукових документів (книг, періодичних видань тощо) задля виявлення тенденцій розвитку предметних галузей, особливостей авторства й взаємного впливу публікацій; 4) застосування інноваційних тренінгових технологій у професійній підготовці та перепідготовці фахівців бібліотечно-інформаційної сфери, що розвиватиме комунікативну компетентність, креативне мислення, формуватиме навички самостійного прийняття рішень; 5) інтегрування бібліотек в європейську інфраструктуру та посилення їх ролі в реалізації національної інформаційної й освітньої політики; 6) актуалізація уваги відповідних управлінських органів держави, наукової громадськості на важливості розроблення урядової програми щодо розвитку бібліотеки як інформаційного центру й формування престижу бібліотечної професії.

Л. І. САМЧУК,
завідувач відділу
наукової інформаційно-бібліографічної діяльності

**НАУКОВЕ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАПН УКРАЇНИ: ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Радикальні соціально-економічні й політичні реформи в Україні, стрімке впровадження нових інформаційних технологій істотно змінюють місію

бібліотек у суспільстві. Одним із першочергових завдань книгозбірень є розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.

Інформаційне забезпечення – це процес постійної підтримки наукового дослідження від зародження наукової ідеї до втілення в практику результатів. Головним об'єктом є конкретні наукові теми, передбачені науковими планами установ і комплексними програмами досліджень. Проаналізувавши й узагальнивши вітчизняний і зарубіжний досвід, з'ясовано, що цей напрям роботи є новою, досконалішою формою інформаційної діяльності, невід'ємною складовою наукової розробки.

У процесі дослідження проаналізовано діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського упродовж 2002–2015 рр. щодо інформаційно-бібліографічного забезпечення науково-дослідних робіт НАПН України, спрямованих на розв'язання проблем, що постали перед освітянською галуззю України на сучасному етапі. Доведено доцільність укладання компактних за обсягом бібліографічних посібників, які дістали назву «структурованих бібліографічних списків», серед яких відзначаються ґрунтовністю, повнотою, широким охопленням матеріалу: «Життєва компетентність особистості», «Зміст та методичне забезпечення Державного стандарту початкової загальної освіти», «Метод проектів у сучасній школі», «Створення концепції профільної школи», «Теорія і практика проектування інноваційних педагогічних систем 12-річної школи», «Моделі інноваційного розвитку різних типів навчальних закладів» тощо. Практичним втіленням результатів теоретичного пошуку науковців із зазначених тем стало видання таких посібників, як «Життєва компетентність особистості: від теорії до практики», «Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати», каталогу виставки «Вітчизняний і зарубіжний досвід роботи з обдарованими дітьми», науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку», який надрукувала газета «Освіта України» як спеціальний випуск.

Аргументовано, що інформаційно-бібліографічне забезпечення наукових досліджень НАПН України є одним із пріоритетних напрямів роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, і надалі ця діяльність буде цілеспрямовано удосконалюватися. У процесі інформаційного забезпечення наукових проектів НАПН України підвищився фаховий рівень усіх учасників інформаційної діяльності – як виробників бібліографічної продукції, так і її споживачів. Науковцям надано значну допомогу у формуванні джерельної бази, яка сприяла якісному здійсненню досліджень.

В. В. ВЕРБОВА
науковий співробітник
відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності

ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ВИБІРКОВОГО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

За сучасних умов становлення інформаційного суспільства в Україні роль інформації набуває вагомого значення. Це великою мірою актуалізує право вільного доступу до інформації. У нашій державі таку норму закріплено в статті 5 Закону України «Про інформацію». Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Одними з найпоширеніших і доступних установ, що володіють не лише великим масивом інформації, а й висококваліфікованими спеціалістами у сфері інформаційної діяльності, є бібліотеки. Вони виконують важливу функцію у формуванні національних інформаційних ресурсів, забезпеченні вільного доступу до них.

У процесі дослідження *проаналізовано* теоретичні підходи до проблеми ВРІ в Україні та зарубіжних країнах, вивчено вітчизняний і зарубіжний досвід реалізації означеного цього інформування на базі інформаційно-комунікаційних технологій, узагальнено діяльність ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського з інформаційно-бібліографічного інформування науковців Національної академії педагогічних наук України за цією системою з 2000 р. по 2014 р.

Автором *розроблено* анкету виявлення запитів абонентів, що містить блок запитань про абонентів, тематику наукових досліджень і види документів, за якими здійснюватимуться інформування, періодичність інформаційних повідомлень, доставка інформації тощо.

Аргументовано, що провідні позиції в інформаційно-бібліографічній діяльності посідає бібліографічне обслуговування користувачів-науковців з використанням методу диференційованого інформування, удосконалення інформаційного забезпечення педагогічної науки за рахунок розробки і впровадження системи ВРІ.

Внесено пропозицію щодо вдосконалення обслуговування за цією системою, а саме: розвиток бібліотечно-інформаційного ресурсу шляхом комплектування власних фондів вітчизняними та зарубіжними документами з урахуванням інформаційних запитів користувачів, підвищення інформаційної культури абонентів, поступовий перехід до інноваційних технологій за допомогою програми САБ „ІРБІС”, що дасть можливість інформувати абонентів в підсистемі ВРІ, створення інформаційної служби на базі діючого відділу, яка б займалася: організацією довідкового апарату на допомогу бібліографічному інформуванню, обліком з бібліографічного інформування, підготовкою сигнальних повідомлень їх розсиланням, забезпеченням абонентів першоджерелами, аналізом ефективності бібліографічного інформування.

Н. А. ГОРБЕНКО
науковий співробітник
відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Видавнича діяльність (ВД) посідає вагоме місце серед напрямів науково-інформаційної діяльності бібліотек. Актуальність її дослідження зумовлена потребою узагальнення теоретичних та практичних аспектів проблеми з огляду на активізацію діяльності книгозбірень щодо входження в світовий інформаційний простір та поширення вітчизняного досвіду в галузі науково-інформаційної діяльності.

Проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід організації видавничої діяльності бібліотек, і викладено її теоретичні аспекти, *окреслено* мету, функції та завдання.

Проаналізовано коло нормативно-правових документів, що регламентують діяльність видавничих організацій (ВО), видавців, унормовують їхні відносини та співпрацю ВО з громадськими організаціями та органами державної влади, окреслюють коло прав та обов'язків, гарантують підтримку, захист і розвиток діяльності з боку держави. *Закцентовано* увагу на процедурі реєстрації друкованих та електронних видань в органах Міністерства юстиції України.

Представлено аналіз чинних в Україні нормативних документів зі стандартизації в галузі видавничої справи, що фіксують поліграфічні вимоги до видань як на паперових, так і електронних носіях інформації. Наголошено на важливості дотримання вимог ДСТУ 3814:2006 “Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг” та ДСТУ 4515:2006. “Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація серіальних видань” з метою представлення результатів наукової інформаційної діяльності освітянських бібліотек України на міжнародному рівні та забезпечення доступу до інформаційних ресурсів.

Здійснено типологічне дослідження потоку документів, виданих бібліотеками, що входять до мережі освітянських бібліотек України. Його результати засвідчили досить широке наповнення видавничого переліку бібліотек, а саме: наукові та інструктивно-методичні видання; бібліографічні, аналітичні, реферативні документи. Серед інших виокремлено і проаналізовано групу наукових видань, що, з нашої точки зору, є найбільш актуальною і важливою для оприлюднення результатів науково-інформаційної діяльності галузевих бібліотек України.

У дослідженні *окреслено* перспективи розвитку видавничої діяльності освітянських бібліотек України, зокрема Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Зазначено, що з огляду на специфіку діяльності книгозбірні як головного методичного центру для бібліотек освітянської галузі її науково-видавнича діяльність потребує переходу на нову модель і в майбутньому повинна стати поліінформаційною видавничою

платформою на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та можливостей Інтернет. Це сприятиме оприлюдненню фахового досвіду освітянських бібліотек і дасть можливість розкрити науковий потенціал установ.

Є. Ф. ДЕМИДА,
молодший науковий співробітник
відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ БАЗИ ДАНИХ «ПЕРІОДИКА» ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Автором уперше досліджено досвід формування галузевої бази даних (БД) статей і матеріалів періодичних видань з питань педагогіки, психології, освіти та практики на прикладі БД «Періодика» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Доведено, що створення БД «Періодика» стало інноваційним перетворенням системи традиційних каталогів і картотек книгозбірні, які розкривають фонд періодичних видань, у сучасну інформаційно-пошукову систему на основі новітніх комп'ютерних технологій.

Показано, що БД «Періодика» створюється на основі комплексної нормативно-методичної бази, розробленої фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Розкрито загальні принципи формування ресурсу – науковості, інформативності, доступності, планомірності, систематичності, оперативності, економічності.

У зв'язку з якісним оновленням форм і методів науково-інформаційної діяльності книгозбірні, яке об'єктивно відбувається в умовах становлення інформаційного суспільства, *висунуто* ряд завдань щодо модернізації організації БД «Періодика», що дасть змогу значно поліпшити якість та ефективність автоматизованого опрацювання періодичних видань, а отже, і рівень бібліографічного обслуговування користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Практична значимість дослідження для книгозбірень освітянської галузі: вивчення і використання досвіду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського допоможе уникати труднощів під час ведення подібних бібліографічно-пошукових систем, поліпшить їхню якість, ефективність використання, сприятиме втіленню новітньої стратегії формування галузевого довідково-бібліографічного ресурсу на кооперативній основі, окреслить можливі перспективи роботи.

Планується дослідити інформаційно-пошукові можливості БД «Періодика» та форми бібліографічного обслуговування користувачів на основі її контенту.

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В ПЕРСПЕКТИВІ РОЗВИТКУ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Формування нових засад діяльності сучасних бібліотек потребує модернізації бібліотечних соціальних інститутів й нових засобів управління ними. Зробити книгозбірню конкурентоспроможною серед інших інформаційних джерел здатна розвинена сильна культура бібліотечної установи, яку фахівці визначають як корпоративну культуру (КК) бібліотеки.

На основі *аналізу* теоретичних і практичних досліджень фахівців стосовно сутності поняття, структури, рівнів і стадій формування КК бібліотеки *визначено*, що – це цілісна система, що ґрунтується на загальноприйнятих цінностях, вироблених нормах, правилах, стандартах, традиціях, стилі й визначає поведінку та ступінь згуртованості співробітників у процесі спільної діяльності для успішного виконання стратегії бібліотеки з метою розвитку й конкурентоспроможності книгозбірні.

Вивчено і диференційовано структуру КК бібліотеки та *систематизовано* структурні компоненти з урахуванням рівнів корпоративної культури. *З'ясовано*, що базові цінності є ядром КК бібліотеки і належать до центрального рівня її загальної структури, а управління цінностями в книгозбірні забезпечує управління самою корпоративною культурою. *Досліджено* сутність, структуру, основні види і форми цінностей, джерела їх формування та сформульовано їх загальну роль для корпоративної культури бібліотеки.

Узагальнено, що формування КК – це комплекс діагностичних і управлінських заходів, спрямованих на трансформацію цінностей сучасної культури в адекватні стратегії й цілі організації, а також *висвітлено* основні принципи її формування.

Виявлено, що корпоративна культура бібліотеки формується послідовно і проходить чотири стадії: 1) відповідно до затвердженої стратегії бібліотеки формуються базові цінності та окреслюється місія бібліотеки; 2) визначаються, затверджуються єдині норми, правила, стандарти поведінки і діяльності співробітників бібліотеки; 3) формуються традиції книгозбірні; 4) формується стиль і символіка книгозбірні.

Встановлено, що розвиток КК бібліотеки – це тривалий процес, який ґрунтується на історії бібліотечної організації і здійснюється за послідовними етапами (розвитку): зародження, формування, впровадження, адаптація, покращення, самовідродження або зміна КК книгозбірні.

Результати дослідження дають можливість розробити умови і функціональну модель формування й розвитку КК бібліотеки, що забезпечить перспективу її практичного застосування в книгозбірні.

О. В. УГЛОВА,
головний бібліотекар
відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДДАЛЕНИМИ
КОРИСТУВАЧАМИ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПОСЛУГИ
«ЗАПИТАЙ БІБЛІОТЕКАРЯ»**

В епоху постіндустріального суспільства володіння інформацією є однією з вирішальних умов формування конкурентоспроможної особистості, а забезпечення гарантованого доступу громадян до інформації – одним із головних завдань держави. Бібліотеки у сучасному світі є провідними установами, де зберігається і розповсюджується інформація. Сьогодні особливого значення набуває довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО) з використанням усіх ресурсів бібліотеки, поєднання сучасних технологій із традиційними формами. Однією з бібліотечних новацій є збагачення та розширення переліку інформаційних послуг для віддалених користувачів із використанням мережі Інтернет.

Автором *проаналізовано* праці вітчизняних і зарубіжних фахівців щодо роботи довідкових інформаційних служб для віддалених користувачів. На основі проведеного аналізу *зроблено висновок*, що ці служби мають позитивні перспективи для подальшого розвитку, оскільки саме бібліографи володіють методикою організації інформаційного пошуку та можуть навчити цього користувачів.

Уперше проведено дослідження щодо ефективності використання служби «Запитай у бібліотекаря» (Служба) в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за період з червня 2013 р. по липень 2015 р.

Незважаючи на нерівномірні показники використання цієї Служби протягом досліджуваного періоду, *зроблено висновок*, що це зручний та оперативний спосіб отримання інформації для сучасних користувачів бібліотек, які активно використовують нові інформаційні технології. *Доведено* затребуваність послуги та зростання її популярності у користувачів, аргументовано актуальність її функціонування в бібліотеці, адже Служба не замінює традиційне ДБО, а сприяє залученню нових користувачів, інформує їх про бібліотеку, її послуги, формує у потенційних та реальних користувачів позитивний імідж установи.

Серед перспективних напрямів роботи Служби – створення архіву виконаних довідок з метою скорочення часу пошуку інформації, аналізу якості виконання довідок.

Здобуті висновки можуть стати основою подальшого розроблення теоретико-методичних засад організації роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо системного, ефективного й результативного забезпечення інформаційних потреб користувачів із залученням дистантних форм ДБО.

Л. В. РАБАДАНОВА
завідувач сектору реферативної інформації
відділу наукової реферативної та
аналітичної інформації у сфері освіти,
кандидат філософських наук

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕФЕРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Проаналізовано реферативну діяльність ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського у сфері забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України в інформації психологічної та педагогічної тематики.

Вивчено перспективи модернізації цього напрямку діяльності ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського в контексті трьох аспектів.

Перший аспект полягає у поглибленні методології аналітико-синтетичного перетворення інформації. Новими методами перетворення інформації є акцентуація на глибині сприйняття та осмислення в процесі ознайомлення з первинним текстом, розширення наукового пізнання дослідника стосовно гіпотез і термінів, що стосуються обраної тематики, використання диференціального алгоритму читання та прийомів виділення смислових опорних пунктів).

Другий аспект передбачає оновлення кооперативної науково-інформаційної співпраці між освітянськими бібліотеками України, у межах формування галузевого реферативного ресурсу. Засобами оптимізації кооперативної співпраці є: оновлення договірної оформлення об'єднаних зусиль освітянських бібліотек та розширення інформаційної співпраці у сфері реферативної діяльності, залучення до співпраці суб'єктів науково-документальної комунікації – інформаційних центрів, наукових установ, навчальних закладів, видавництва, а також надання інформації керівникам освітянських наукових установ, адже кожний вищий навчальний заклад є об'єктивно зацікавленим у представленні реферативної інформації на свої фахові видання в галузевій реферативній базі даних, оскільки це є чинником зростання його рейтингу, надання кваліфікованої методичної допомоги фахівцям організацій, що зацікавлені у кооперативній співпраці, стажування представників цих установ.

Третій аспект – це розширення впливу реферативної діяльності на підвищення освітнього рівня й самоосвіти педагогічних, наукових і бібліотечних кадрів через спрощення процесу пошуку, відбору й систематизації джерел інформації, оперативний обмін результатами досліджень між науковцями та протистояння інформаційному перенасиченню, медіа-маніпуляціям й деструктивним впливам.

Т. Ф. БУКШИНА,
науковий співробітник
відділу наукової реферативної та
аналітичної інформації у сфері освіти

ВИВЧЕННЯ ПОТОКІВ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ Й ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Досліджено теоретичні та практичні аспекти вивчення потоків наукової інформації з питань педагогіки, психології й освіти, зокрема застосування кількісних методів аналізу функціонування науки – наукометричних, бібліометричних, інформетричних щодо виявлення тенденцій розвитку предметних галузей, особливостей авторства і взаємного впливу публікацій, стану оприлюднення галузевого реферативного ресурсу для впровадження в практику роботи провідних освітянських бібліотек.

Охарактеризовано основні три показники наукометрії – індекс наукового цитування, індекс Гірша та імпаکت-фактор. З'ясовано дослідницький інструментарій бібліометрії, зокрема такий системний підхід у вивченні тексту документів, як контент-аналіз – метод якісно-кількісного аналізу документів з метою виявлення (визначення, вимірювання) різних факторів і тенденцій, відображених у документах. Здійснено оцінку сучасного стану бібліометричних і наукометричних досліджень в Україні, зокрема загальнодержавної реферативної бази даних „Україніка наукова” та її паперового варіанта – українського реферативного журналу „Джерело”, що дають можливість спрогнозувати тенденції розвитку наукового знання в Україні, визначити темпи розвитку окремих галузей і пріоритетних напрямів науки. Проаналізовано досвід ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо застосування методу бібліометричного аналізу документних потоків.

За результатами моніторингу опублікування масиву реферативної інформації з питань педагогіки, психології й освіти з періодичних і продовжуваних видань у чотирьох серіях УРЖ „Джерело” за 2012–2013 рр. та динаміки її друку за 2007–2013 рр. доведено важливість ознайомлення книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України і вчених-педагогів із даними дослідження, а також активізації процесу формування галузевої реферативної інформації на загальнодержавному рівні через інтеграцію й налагодження кооперативної взаємодії й координації роботи з освітянськими бібліотеками України.

З метою виявлення переліку періодичних і продовжуваних видань психолого-педагогічної тематики, реферативна інформація з яких друкувалася найчастіше, вивчено стан відображення назв періодичних і продовжуваних видань з питань педагогіки, психології й освіти, статті з яких реферуються ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, книгозбірнями мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, а також іншими навчальними закладами та установами в чотирьох серіях УРЖ „Джерело” за період 2009–2013 рр.

Н. М. КРОПОЧЕВА,
науковий співробітник
відділу наукової реферативної та
аналітичної інформації у сфері освіти

ОБНОВЛЕННЯ ГАЛУЗЕВОГО РЕФЕРАТИВНОГО РЕСУРСУ: ПОШУК ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ

Досліджено функціонально-змістове наповнення діяльності освітянських бібліотек, зокрема участь у корпоративних проектах, одним з найбільш перспективних з яких визначено формування галузевого реферативного ресурсу.

Обґрунтовано, що інтеграційною основою інформаційного простору галузевих бібліотек є реферативний галузевий ресурс. *Охарактеризовано* технологічні особливості підготовки і внесення реферативної інформації до реферативної бази даних (БД):

- оперативна відповідь на запит;
- ранжування документів за релевантністю;
- єдине вікно доступу до інтегрованих інформаційних ресурсів у всіх базах даних бібліотек.

Виявлено суперечливий і багаторівневий характер проблем стосовно забезпечення формування галузевої БД на основі ІРБІС-64, серед яких виділено такі:

- необхідність інсталяції модуля статистики відвідуваності реферативної БД з диференціацією категорій користувачів за стандартними параметрами;
- вирішення проблеми конвертування реферативних записів з ІРБІС-32 в ІРБІС-64.

Викладено переваги інформаційного забезпечення в САБ ІРБІС: можливість роботи з даними з глибоким хронологічним охопленням, зручний та простий у користуванні інтерфейс, можливість за один крок побачити результати за усіма потенційними джерелами пошуку, можливість перегляду, друку та збереження отриманих результатів.

Констатовано необхідність розроблення нової моделі реферативного ресурсу, що буде орієнтовано не на екстенсивний тип розвитку, а на принципово новий – із застосуванням семантичних технологій. Зазначено, що цей процес має теоретичний і прикладний рівні використання. Теоретичний рівень пов'язаний із застосуванням методів комп'ютерної лінгвістики для мережевого представлення в галузевій реферативній БД кластерів науковців, простеженням їхньої публікаційної активності, підготовкою тематичних аналітично-прогностичних матеріалів. Наголошено, що цей напрям сприятиме асоціюванню авторів статей з певними науковими школами. Прикладний рівень дасть можливість використовувати потенційні можливості програмно-технологічного забезпечення для проведення системних досліджень з питань педагогіки та освіти на базі реферативного інформаційного ресурсу.

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗМІ)

Проаналізовано матеріали сучасної освітянської преси (газети «Освіта», «Освіта України» та ін.), присвячені питанням національно-патріотичного виховання в Україні, зокрема формуванню патріотизму та активної громадянської позиції молодого покоління в руслі реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

У матеріалах ЗМІ спостерігаються такі тенденції:

- висвітлення проблеми формування патріотизму в українській освітянській пресі є багатовекторним, проблема національно-патріотичного виховання подається дихотомічно: з одного боку, здійснюється ухил на пропагування ідеї регіонального патріотизму, з іншого – на відстоювання ідеї загальнодержавного патріотизму;

- освітянами, науковцями акцентовано увагу на суперечливому й деструктивному характері сучасної системи соціалізації особистості, складовою якої є національно-патріотичне виховання (це передусім виявляється в тому, що система освіти формує в особистості одні цінності, а канали масової комунікації та масова культура – інші);

- у більшості публікацій провідною є проблематика психологічних впливів і наслідків воєнного конфлікту (відбуваються зміни у світогляді сучасного молодого покоління, ставленні до української держави та її державності, формується тенденція надмірної героїзації, що сприяє поширенню уявлення про війну і насилля як героїчної пригоди й заважає успішному ціннісному вихованню особистості людини);

- актуалізовано питання правового нігілізму у сучасних умовах розвитку українського суспільства, коли дитяча свідомість вступає в суперечливість із чинним законодавством, що пов'язано з неузгодженістю декларованих чинних законів і реалій життя;

- приділено значну увагу питанням національно-патріотичного виховання дітей і підлітків у позашкільних освітніх закладах, зокрема наводяться приклади створення й діяльності Білоцерківського навчально-виховного об'єднання «Звитяга», дитячого юнацького центру «Зорецвіт» (м. Біла Церква);

- окреслено роль ранньої правової освіти як складової національно-патріотичного виховання у формуванні особистості дитини, наголошено, що первинні знання про засади держави, права, обов'язки громадянина України діти мають зорієнтувати вже в початковій школі на уроках правознавства, а в старших класах навчальним дисциплінам «Правознавство», «Людина і суспільство» необхідно відводити більше часу.

Проблема національно-патріотичного виховання посідає чільне місце в сучасній освітянській пресі й висвітлюється всебічно. У пошуку шляхів її розв'язання важливим є об'єднання зусиль усього суспільства, залучення громадських організацій, взаємодії держави, суспільства, особистості.

Т. В. ЛОГА,
науковий співробітник
відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду

ШКІЛЬНІ БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ ЗАРУБІЖНОЇ ОСВІТИ

У ХХІ ст. розвиток освіти в зарубіжних країнах відбувається в умовах бурхливого зростання інформації, прискореного розвитку технологій, збільшення обсягів документів, що публікуються в цифровому форматі, підвищеного попиту суспільства на здатність його членів до самостійного навчання. Тому сьогодні за кордоном велика роль відводиться діяльності шкільних бібліотек, основним завданням яких є формування навичок роботи з інформацією та забезпечення ресурсами для незалежних досліджень.

З метою узагальнення основних тенденцій, властивих розвитку шкільних бібліотек Великобританії, Німеччини, Франції, Австрії, Австралії, США, Японії та Росії було *сформовано джерельну базу*, присвячену діяльності цих установ. У ході дослідження проаналізовано праці Г. В. Варганової, О. А. Жеравіної, Т. Д. Жукової, В. П. Чудінової, Н. Ю. Золотової, О. А. Гусевої, Ю. Зефельдта, Л. Сіре, Л. Фармер, Т. А. Недашківської тощо.

З'ясовано, що розвиток зарубіжних шкільних бібліотек безпосередньо залежить від рівня розвитку освіти та науки, а також потреб суспільства в різних країнах. У контексті досліджуваної проблеми *розглянуто* напрями та характер взаємодії шкільних бібліотек з державними і громадськими установами та організаціями. *Визначено* функціонально-змістові, структурно-організаційні аспекти діяльності шкільних бібліотек за кордоном, що спрямовані на формування інформаційно-комунікаційного, освітнього середовища. *Розкрито* специфіку діяльності персоналу шкільних бібліотек у контексті сучасних загальносвітових тенденцій розвитку бібліотечної галузі. *Доведено*, що з розвитком нових технологій шкільні бібліотеки перетворились у бібліотеки-центри документації та інформації з великим асортиментом аудіовізуальних матеріалів і устаткування, які відповідають завданням шкільної програми та індивідуальним потребам школярів.

Узагальнено, що на початку ХХІ ст. характерною особливістю діяльності зарубіжних шкільних бібліотек є трансформація їх в інформаційні центри, які зберігають документи на будь-яких носіях інформації та забезпечують доступ до них, а також до інших ресурсів через мережу Інтернет. Новий статус шкільних бібліотек передбачає: формування інформаційної грамотності учнів і вчителів; виконання бібліотекарями функцій педагога, медіаспеціаліста, менеджера, адміністратора, що потребує кардинальних змін в організації

підготовки шкільних бібліотекарів шляхом запровадження інтегрованих курсів у вищих навчальних закладах; співпрацю з публічними та університетськими бібліотеками, об'єднання в асоціації, мережі для спільного розв'язання проблем на рівні громадськості й держави.

Наукове видання

ЗВІТНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА
ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ»
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ТЕЗИ

Редакційна колегія:

Л. Д. Березівська, д-р пед. наук, професор (голова)
С. М. Зозуля, канд. іст. наук (заст. голови)
Н. І. Зайченко, д-р пед. наук
Л. М. Заліток, канд. пед. наук
Т. В. Філімонова, канд. пед. наук, старш. наук. співроб.
Л. І. Самчук
І. Г. Лобановська
Т. Ф. Букшина
Л. В. Редько-Шпак

Літературний редактор – Л. В. Редько-Шпак

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 4681 від 04.02.2014 р.

Тел./факс (044) 440-35-48
e-mail: dnpb@i.ua